

joille voi myös panna *riehtilä* ja paistaa *linilöi*.¹ — Haalhat ovat samanlaiset, rautaiset „vohkeet“ kuin entisetkin rautahaalhat. — „Taaperin“ nuottatuvassa merenrannalla kuuluu olevan *kiertoaalhat*, joilla voi padan kääntää liedelle ja liedeltä pois (siis: kraaku).

Toisinaan, varsinkin vähävaraisissa, missä ei ole porstuaa tai lämmityslaitosta porstuassa, on tuvan lieteen laitettu hella, *liitta*, jossa kaikki keittäminen toimitetaan. Liitan alla on *liitauun*, jonka suu on perälle päin. *Liitauuna* on liedenreunana. Joskus on liitta asetettu siten, että sen uuninsuu on oveen päin. Silloin pistäyy uunin oven alaosa lattialle, kuten kuvassa on nähtävää. Liitan savutorvea varten on ehkä käytetty myös saman uunin kolpakon kylässä oleva erityinen muodostus.

Uusimpia uunimuotoja ovat *pystyuunit* ja *nurkkauunit*, joita nykyään löydetään tupasiin laitetaan. Niissä ei ole liettä ei liittaa eikä kolpakkoa, vaan uuni vain ja savutorvet. Ne ovat tavallisia kakluunimuureja. Sitä, jolla on sijansa nurkassa, sanotaan *nurkkauuniksi*, ja jolla keskiseinällä, *pystyuuniksi*. Ne ovat milloin enemmän milloin vähemmän koristeltuja pykälöillä ja kiverryksillä, loukuilla ja muilla.

104. Pystyuuni. Salomon Pusa. Haapala.

Kirpitsat, tiilet, joista uuni muurataan, tehdään savesta ja hiekasta. Niiden valmistaminen on koko monituntainen tehtävä. Ennen tapahtui se seuraavalla tavalla:

Maahan kaivettiin kaksi kuoppaa vierekkäin, toinen täytettiin savella, peitettiin savi rokoskoilla ja vettä kaadettiin aika tavalla rokoskojen päälle. Näin annettiin savi olla kolme yötä ja päivää hautumassa. Sen jälkeen se

¹ Lini = lätty.

hiekkalla sekoitettuna lapioidiin toiseen kuoppaan. Siinä savi leivottiin. Leipominen toimitettiin siten, että ensin rautalapiolla hakattiin ja käännettiin, pantiin vettä ja hiekkakin tarpeen mukaan ja sitten vatkattiin jaloilla, „ja se pit vatkata nii, jot ei siin kuulunt ennää ni mittää“. Selaisena kelpasi savi nostettavaksi valamispöydälle. Ja sitten valettiin tiilet. Savesta otettiin palanen, pyöräytettiin ja läjäytettiin *vormuu* ja lopuksi kulakalla työnnettiin. Sukkelalla liikkeellä käännettiin vormu tiilineen syjälleen ja siinä asennossa kannettiin kaatamispaikalle, *latsil*, johon tiili vormusta muljautettiin. — Latsi oli ulkona vain. Maasta oli pinta ketetty pois ja kaikki nykykäreet tasoteltu. Tiilien alle vain kylvettiin hiekkaa sitä

105. Tiilien.

myöten kuin tiiliä kaadeltiin. — Ennenkun vormuun uusi tiili voitiin valaa, oli se kas-teltava pöydän alla olevassa vesisaavissa. Tottumaton valaja usein tiilivormua käytellessään „tek muruloi“, muljautti vormun tiilineen tai tiilen vormusta vesisaaviin.

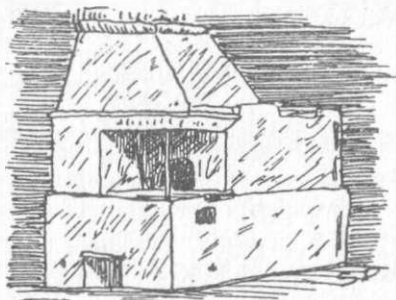
Kun tiilet olivat yhden päivän kuivaneet, niin ne toisena päivänä käännettiin, jotta paremmin kuivaisivat sekä saman päivän iltapuolella *kilikoiteltii*, pantiin neljän kappaleen kasoihin, *kilikoiki* (kuv. 105). Seuraavana päivänä tiilet pantiin isommille kilikoille ja taas seuraavana päivänä *letkattii* s. o. ladottiin katosalle *letkoiks* kutsuttuihin kasoihin. Letkoissa oli useampia kerroksia päällekkäin, kymmenen tiiltä joka kerroksessa.

Letkoista vietiin tiilet ja kasattiin uuniin poltettaviksi. Uuniin ladottiin tiilet kallelleen, uunireikä, poltto-reikä jätettiin. Viimeisen kerroksen tiiliä pinnalla kutsuttiin *vuortiiiks*. Koko laitos peitettiin pari tuumaa pak-sulla savikerroksella. — Uunia lämmitettiin *sutki*, vuoro-kausi toisesta päästä, sitten avattiin toinenkin pää ja lämmitettiin toinen *sutki* molemmista päistä. Sen jälkeen ensimmäinen puoli sulettiin ja kolmas *sutki* lämmitettiin vielä avoimesta päästä. Silloin tiilet olivat kyllyiksi kuu-

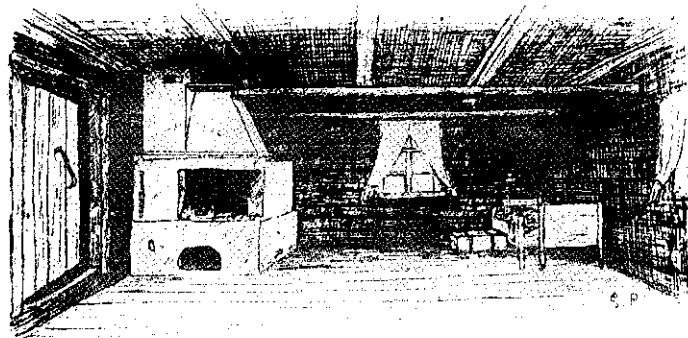
onneet ja punaisiksi palaneet. Ainoastaan vuoritiilet jäivät vähemmälle palamiselle.

Nykyään tehdään tiilet muuten samalla tavalla, paitsi savi valmistetaan hevosen ja tynnyrin avulla. Mutta useasti, kuka vähemmän vain tarvitsee, se itse sotkee ja loillaan.

Ruukkisavea tehtiin ennen vain maassa jaloin sotkemalla. Mutta nyt tehdään sitä tiinuloissa härkkimellä hiummentäen. Hiekkaa ja kalkkia lyödään sekaan. Jotkut sotkevat siihen myös rummenii. „Sit se tulloo kestäväks, ei tarvihe nii useast voijella.“ Ruukkiin, millä uunin sisustaa muurataan, sekotetaan joskus suoloja (katso siv. 70).

106. Uuni. Haapala.

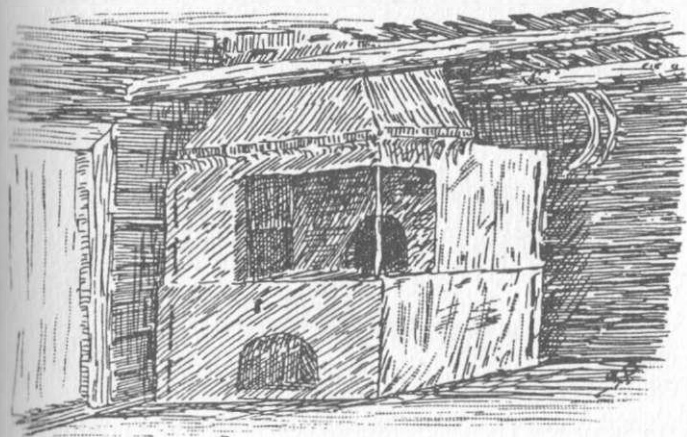
107. Vantin talon sisusta Haapala.

14. Tuvanorret.

Vanhassa savutuvassa oli useampia orsia. Kiukaan patsasta paikoilleen puskiivat *sieors* ja *lyhytors*. Sieors ulottui poikki tuvan, patsaasta sivuseinään, johon se oli salvettu. Lyhyt orsi pistäytyi patsaasta perälle päin, päätien tuvan poikki sivuseinästä sivuseinään kulkevaan *pitkääortee*, johon se oli kämmeneen liitetty. Samaan suuntaan kuin pitkäorsi, olivat *pääors* ja *yläors* l. myöskin *sieors*. Yläorsi oli ylempänä kannattamassa kurkiaisia „oikei tapais kurkiaisii“. Pääorsi oli pääseinän lähellä samalla korkeudella kuin pitkäorsikin. Niiden päällä tavattiin ainespuita kuivata. Kun yläortta oli noesta pyyhittävä, kaahastiin pitkälleorrelle. Pitkäorsi, pääorsi ja yläorsi eivät olleet, kuten kurkiaiset, läpi seinän salvetut.

Oviseinän ja sieorren — joka ulottui patsaasta sivuseinään — välissä lieden kohdalla oli *helho-ors* l. *haalhuors*. Oviseinään oli sen pää reikään upotettu, lisäksi oli puukappale alla varakkeena, sieorrella se lepäsi kaksihaaraisen päänsä toisella haarakkeella. Helho-orressa riippuivat haalhat ja helhokokka (katso siv. 65) sekä vielä seinän vieressä hiilikokka.

Oviseinän ja sieorren varassa olivat myös *päreorret*, joita oli kaksi. Ne sijaitsivat ovesta sivulle päin, vastapäätä kiuasta. Päreorret olivat samanlaisia juurikokkia kuin räystäskokatkin. Kokkapää lepäsi sieorrella, kokka taas käännettynä. Kun toinen pää oli lujasti isketty seinään, ei tarvinnut niitä muulla tavalla kiinnittää. Päreorsilla pidettiin *pärehiä*. Usein viskasivat miehet päreorsille nahkaperetniekkansa¹ kuivamaan. Akat viruttivat päreorsissa saran kudinlankoja. Vyyhti asetettiin keppiin,

108. Uuni. Keski- ja peräorsi. Pusa. Kirstinäjä.

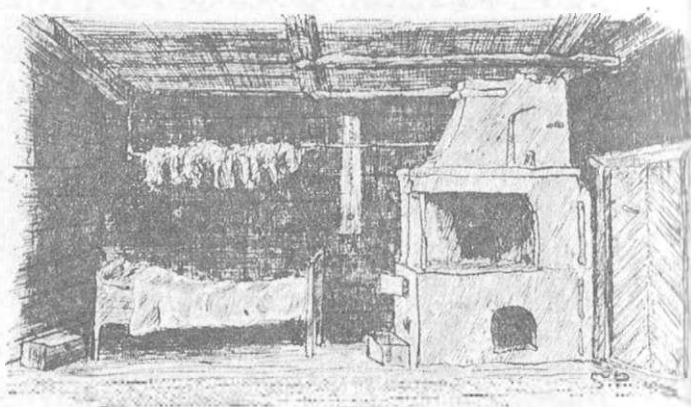
keppi ortten varaan, vyyhdin alapäähän toinen keppi ja siihen kivipussit painoksi, ja vyyhti virui.

Peräseinän vieressä nurkkapatsaan ja pääseinän välissä oli *patalauta*. Se oli ikkunan yläpuolella. Toisinaan oli se kolme vaaksaa leveä. Patalaudalla pidettiin vatiloita, kokeria y. m. „Talvel_ol potit kaik siin_alassui, ko_ei maitoo tult.“

Nykyaikaisessa uskirkkolaisessa tuvassa, missä kurkkalaiset ovat katon alla, on toisinaan, ainakin isommissa

¹ Peretniekka = esiliina.

huoneissa, kurkiaisten alla poikittain oviseinästä pääseen nään *kurkiaine* (l. *sieors* l. *siehirs* katso siv. 54). Se estää kurkiaisia notkahtamasta. Useasti on vielä samansuuntaisesti vähän alempana, noin oven kamanan kohdalla kaksi hirttä, *keskors* ja *peräors*. Ne ovat tavallisesti pyöreitä. Toinen niistä käy uunin editse, toinen taitse (kuv. 107, 108). Joskus on uunin takia keskiorsi joutunut katkaistavaksi (kuv. 107). Tuettomaksi jäänyt hirrenpää on silloin rautakiskolla tai muulla tavalla kiinnitetty kurkiaiseen.

109. Niku-Taaavetin tuvan sisusta. Haapala.

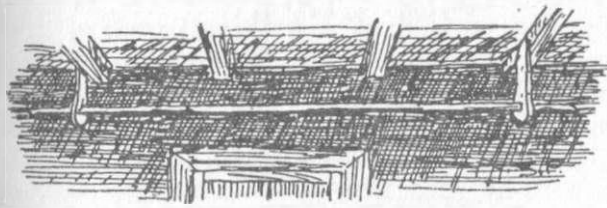
Keski- ja peräorsia käytetään kaikenlaisten tarvepuitten, painettujen reenjalasten y. m. kuivaamiseen. Niitä sanotaankin toisinaan *rekorsiks*. Kaikenlaisia vaatteita niille myös monasti heitetään riippumaan.

Vielä näkee sekä elotuvissa että varsinkin tupasissa pienempiä orsia, jotka ovat kurkiaisiin *käpäläpuil* ripustetut. Niiden varassa pidetään vaatteita: huili,¹ hamehii, hassoi² ja peretniekkoi. Niitä sanotaankin *vaateorsiks* (kuv. 109, 110).

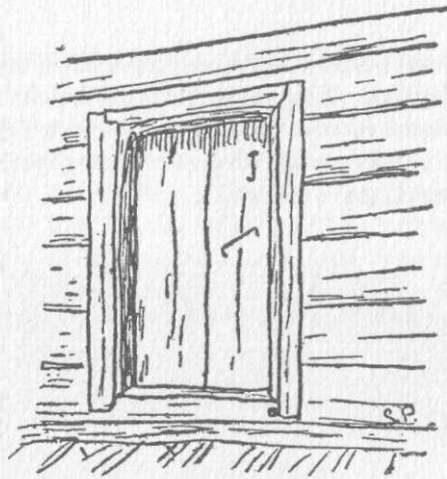
¹ Huili = huivi.

² Hassa, lyhyt mekonnäköinen naisten pukine.

Joskus on uunin kolpakon ympärillä orsipari ovisei-
mistä peräseinään. Kolpakon kulman kohdalla sattuvat
orrit vastakkain ja ovat kiinnitetyt kypäläpuulla kurkiai-
son. Näille orsille sukkia, lapsasia y. m. pienempiä vaate-
kappaleita kuivamaan viskataan.

110. Vaateorsi. Haapanen. Haapala.

111. Tupasenovi. Haapala.

15. Ovi.

Nykyään jätetään ovireikä jo seinä hakattaessa sokat väännetään reiät ovipeliin karoja varten. Hirsien päät ovipielissä kyllä jäävät epätasaisiksi. Vasta ovea sijoitettaessa ne tasataan. Ennen hakattiin tupa umpinaiseksi, jalestä vasta hakattiin ovireijät auki. Karojakaan ei ovipeliin pantu, tapitettiin vain.

Ovireijän leveys ilman ovipelipuita on noin puoletosta arssinaa. Ovi tavotetaan tehdä niin leveä, että siitä mahtuu lävitse reslareki syrjittäin sekä kalasaavi, tiinu y. m. s. isommat esineet, joita toisinaan tarvitsee tuvassa käyttää. Ovireijän korkeus tehdään nykyään „sil viisi, jot ei pitempkää mies pääätä lyö“. Isommissa rakennuksissa niin. Tavallisesti pannaan kuusi seitsemän koko hirttä poikki sekä kaksi, toinen ylä-, toinen alapuolelta puolihirteen kolotaan.

Ennen ei ovi ollut niin korkea. Se oli niin matala, „jot kyyristää pit“, kun siitä astui. Tavallisesti oli viisi

hirttä poikki. Niiltä ajoilta ovat peräisin vieläkin käytössä olevat uloskäskyt: „tuost_o viis poik!“ — „Tiisiesie, mist_o viis poik!“ — „Nikkar_o jättänt reijä, t_o viis poik!“ — Yhtä matalia ovat nykyään ovet pienissä mökkilöissä.

Jo tupaa hakattaessa jätetään ovireikään *kynnys*, konna-nainen hakkaamaton hirsi. Vasta sitten kun silta on pantu ja ovea valmistetaan, hakataan kynnys tarpeen mukaan matalammaksi. Sillan mukaan näet tiedetään sen korkeus määrätä. Vanhemmissa rakennuksissa on kynnys kylläkin korkea, toisinaan toistakin hirttä (kuv. 107, 111). Uudemmissa asunnoissa on se matalampi.

Ennen tavattiin kynnykseen kaivaa reikä, johon upotettiin palanen ukonnuolta. Sittenpä ei ukontuli taloa olttanut.

Oven pieliä tukevat *pihtipuoliaiset*, päällystässä on *päällyspuu* l. *valtsipu-u*. Yhteisellä nimellä sanotaan niistä *kosakoiks*. Tavallisimmin tehdään

112. Ovipieli.

kosakat talonpoikaistuvissa „vennäi muotii“ l. tehdään *vennäi kosakat*. Veistetään ja höylätään paksunlainen hirsi nelikulmaiseksi, sen yhteen reunaan hakataan *ura*, *loukku*, johon sovitetaan ovipieli-hirsien päähän hakatut *pihtit* (kuv. 112). Pihtipuoliaisen alapää kiinnitetään *ta-päälle* kynnys-hirren *loukkuu*. Päällyspuu liitetään pihtipuoliaisten loukkuihin. Päällyspuun yläpuolelle jätetään *lamantoo* isonlainen rako, johon kumpaankin pääpuoleen lyödään kiilat niin, että ne kovasti rutistavat pihtipuoliai-sia kynnys-hirttä vasten. Rakoon täpittää myös sammalia, mutta ei alussa kovin tiukkaan. „Sikält, mikält“ huone *laskiaa*, irrotetaan kiiloja, ja kun huone on kyllikseen laskeunut, lyödään sammalet tiukemmalle.

Vennäin kosakoissa ei käytetä *vuorilautoi* pihtipuoliai-sissa. Ainoastaan päällykseen kahden puolen naulataan vuorilaudat peittämään sammaleista, kiiloitettua rakoa. Vuorilaudat usein ovat *ruushövelil ruusatut* (kuv. 191).

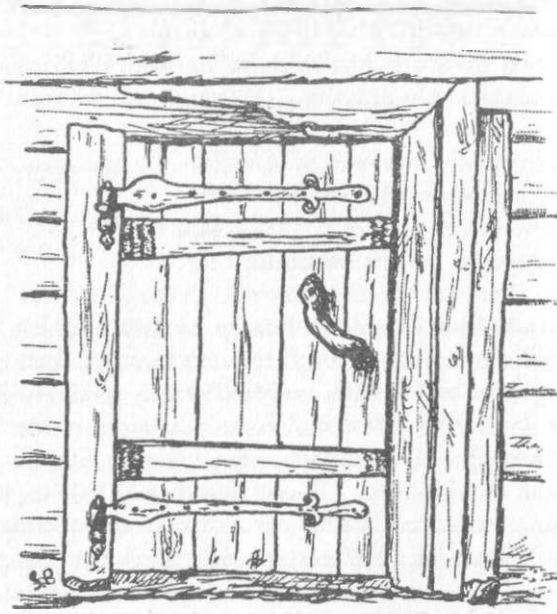
Useasti tavataan nykyään tehdä myös *lankkukosakat*.

Laitetaan lankuista erityinen raami, *karmit*, joissa on sekä pihtipuoliaiset että päällys- ja kynnyspannat salvetut toisiinsa. Samoin kuin edelliset kosakat, kiristetään lankkukosakatkin paikoilleen lyömällä yläreunaan kiiloja. Siinä paitsi kiinnitetään pihtipuoliaiset vielä ovipieliin parilla kolmella lyhyellä rautakiskolla. Kamantoa ja jätetään paljon oven päälle ja täpätään siihen sammalia. Pihtipuoliaisten vieret myös sammalletaan.

113. Liitos ovessa.

Lankkukosakoissa käytetään vuorilautoja sekä päällä

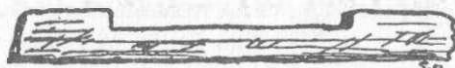
114. Tuvanovi. Lempäinen. Kirstinäjä.

että sivuilla. — Milloin lankkukosakoita aijotaan käyttää, on ovipielet varustettava karoilla (katso siv. 30).

Sekä vennis- että lankkukosakoiden reunaan tehdään ovea varten valtsi.

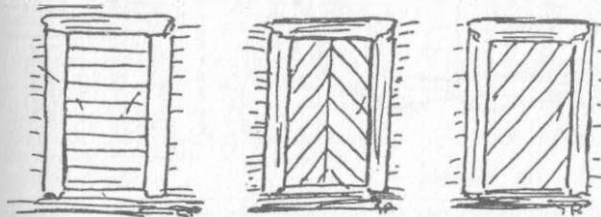
Tavallinen tuvanovi, semmoinen *rostovi*, tehdään puolentoista tuuman lankkuloista. Lankut liitetään reu-

noittain toisiinsa. Niihin reunoihin, jotka tulevat vastakkain, höylätään „pääst_ni toisee“ *kuurna*. Kun laudat asetetaan reuna vasten reunaa, sattuvat kuurnat vastakkain. Kuurniin sovitetaan *listat*, jotka pitävät oven tiiviinä, läpinäkymättömänä, vaikka se ravistuukin (kuv. 113).

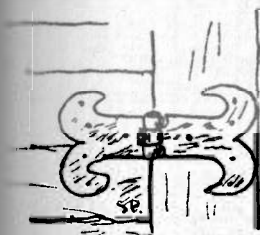
115. Ovihepo.

Ovea pitää koossa kaksi *pienaa*, jotka uurretaan ovilehtoihin ulkopuolelle hiukan viistoon asentoon (kuv. 114,

116. Oven eri vuoraustapoja.

160, 161, 165). Pienain sijat, *kuurnat* tehdään siten, että pienua, — joka on selkäpuolelta kapeampi, — käännetään

117. Sarenta.

selin ja siten piirretään oveen piirut pienan selän leveyden etäisyydelle toisistaan. Piuruja myöten sahataan „urakal“ (= umpimähkään) viistoon niin, että pienan sija tulee pohjasta leveämpi. Sahausten väli veistetään pois ja pienua isketään sijaansa.

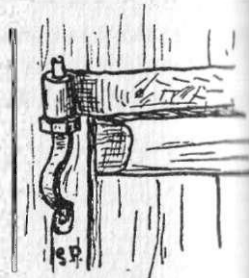
Ennen tavattiin pienat koristella (kuv. 114).

Ovea tehtäessä käytetään hammaspuita, *ovihepoloi* (kuv. 115), joiden väliin ovi kiiloilla kiristetään. Jos ovi hepoloissa rupeaa „pöngistää ylläppäi“, käytetään tylttiä. Oven päälle pannaan poikittain puu ja sen sekä kurkiaisen väliin asetetaan tyltti pöngistämään ovi suoluksi (vert. siv. 57).

Kun ovi *harristuu* l. *karsinoidu*, niin se *vuorataan*. Vuorilaudat naulataan tuvanpuolelle ovea joko poikittain taikka viistoon yli oven tai viistoon kaksin puolin, keskellä ovea vastakkain (kuv. 116). Vuorilautojen reunat tavataan ruushöylällä somistaa.

118. Sarenta.
Neuvola.

119. Sarentia.

120. Sarenta.

Uudempia ovia ovat *peili-* ja *tupelovet*. Peiliovia tavataan tupasen ovena sekä ovena lankkuseinissä.

Oven saranat, *sarennat* teetettiin ennen aikaan seppällä. Ja seppä tekikin ne aika somia *hattarapäineen* sekä muine koristuksineen ja lynkäpolvisine koukkuineen (kuv. 117—120, 125, 244, 245). Oveen naulattua saranalevyä sanotaan *sarentakiskoks*, pihtipieleen kiinnitettyä koukkua *sarentakokaks*. Nykyään saranat useimmiten ostetaan kauppiailta.

121. Saunanovi. Haapala.

Ovevetin tehtiin vanhimpina aikoina puusta. Se oli vain semmoinen käyrä tai haarakas puukappale. Muutamissa vanhoissa tuvissa niitä vielä näkee (kuv. 114) sekä ulkokuonerakennuksissa (kuv. 121). Sittenmin opittiin ovenvedin tekemään raudasta ju

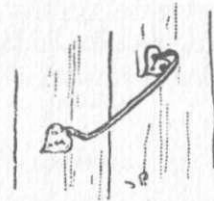
Uusiinkin se koko sievä koukero, useasti koristeltukin (kuv. 122, 123). Nykyään käytetään vain yksinkertaista, mutapaukosta taivutettua ripaa (kuv. 111, 124). Toisinaan tehdään se niin iso, pitkä, että vaikka kaksin käsin

122. Ovenvedin. Lempiäisen
koratuaan ovenssa. Kirstinäällä.

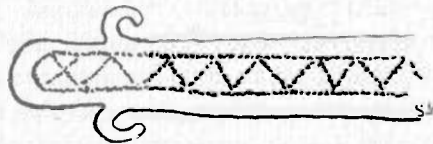
123. Ovenvedin.
Leistillä.

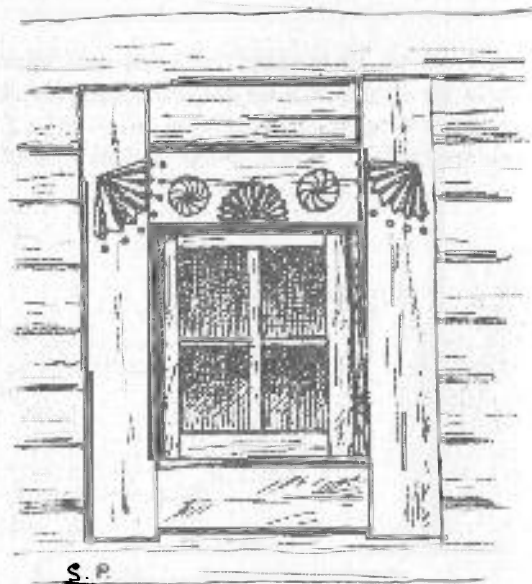
124. Ovenvedin.

niin karvakintaissa kiinni kävisi, ei se ahtaalta tuntuisi (kuv. 107).

Sisäpuolelta suljetaan ovi *rampil* l. tavallisella ovihaallalla. Ramppi on *kopitsal* kiinni pihtipuoliaisessa, joskus ovessa. Toinen kopitsa, johon rampinkokka pistetään, on ovessa. Rampista on arvoitus: „päivääl riippuu rötöhtää ja yöks panna reikää“. — Muuta lukkoa ei tuvan ovessa tavallisesti ole.

125. Sarentia.

126. Ikkuna. Leistilä.

16. Ikkunat.

Samoin kuin ovireijät, jätetään nykyään ikkunareijätkin jo salvettaessa avoimiksi. Katkastaan vain hirsi ja „työnnetää iellee“ (katso siv. 30).

Ikkunain korkeus vanhemmissa tuvissa on noin puolitoista arssinaa raamien sisäpuolelta, leveys noin arssina ja neljännes. Nykyään tehdään ikkunat isompia, mutta ennen tehtiin ne vieläkin pienempiä. Pienoisissa mökkilöissä on tietysti useasti ikkunatkin pieniä.

Ikkunan, samoin kuin ovenkin *kammaa*, veistettiin, kuokittiin ainakin ennen aikaan *karmikirvehel* i. *haapakuo- kal* (katso siv. 39).

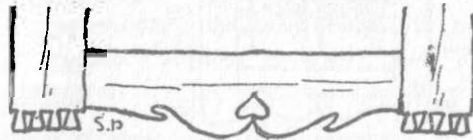
Kuten ovireikää, ympäröi ikkunareikääkin kosakat. Ja kahdenlaisia on ikkunain kosakoitakin, on vennäin kosakoita ja lankkukosakoita i. karmia. Vennäin kosa-

hoita näkee enää ainoastaan vanhimmissa rakennuksissa. Ne tehtiin samoin kuin ovenkin kosakat, paitsi että ikkunan asetettiin alareunaan *ikkunalankku* l. *kynnyslankku*. Lankkukosakat ja tehdään jotenkin „samalvisil“ kuin oven lankkukosakat. — Kynnyslankku on noin kolme tuumaa paksu ja toisinaan parikin korttelia leveä. Lankku tehdään hiukan alas kaarevaksi, jotta vesi siitä helposti vuotaisi pois. Samasta syystä asetetaan lankku vähäsen „kallalle“ tupaan päin. Ettei vesi ikkunalta juoksisi seinään,

127. Ikkunalankku.

höylätään lankun alareunaan päistä toiseen *uurre* (kuv. 127). Yläreuna ruusataan ruushöylällä.

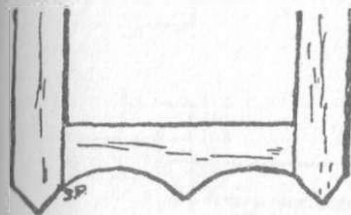

128. Ikkunan vuorilauta. Patrunkylä.

Pihtipuoliaiset tehdään puolentoista tuuman lankusta. Niiden alapää upotetaan kynnyslankkuun noin puoli tai kolmeneljäsosa tuumaa syvään. Loukun reunasta kaivetaan ulospäin lankun syrjään asti *uurre*, „jot siint männöö ves_ulos, jot_

ei_jää lankkuu ja seinää märkänyttämää“. Yläpäässä lasketaan pihtipuoliaisten tapit päällyspuun läpi.

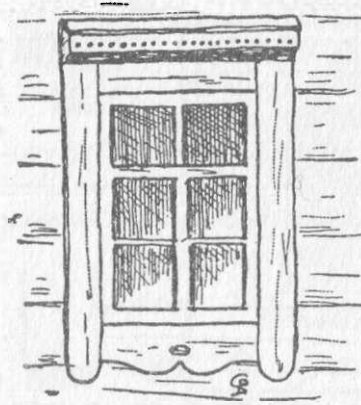
Ennen tavattiin panna tervattuja tuohia akkuna-reijän alareunaan, ettei vesi pääsisi seinää märkänyttämään.

129. Ikkunan vuorilauta.

Vuorilautoi käytetään sekä sisä- että ulkopuolella ikkunareikää. Sisävuorilaudat somistetaan ruushöylällä — ostetaan nykyään valmiiksi höylättyjä, ja niistä pätkitään. — Ne liitetään toisiinsa jeerinki-liitoksella. Ulkokuorilaudat kiinnitetään tapeilla. Niitä harvemmin ruushöylällä ruusataan. Mutta kuitenkin useasti ne ne vasta koristellaankin, on ennen vielä enemmän koristeltu ja vi-

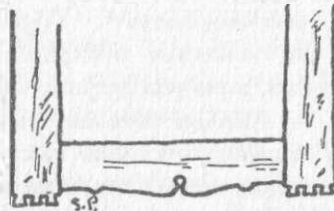
kuuroitu ja vielä nytkin koko lailla potrahellaan. Eipä juuri näe sitä ikkunaa, ei pahaisessakaan mökissä, jossa

130. Ikkuna Rumpula.

ei edes *aluslauta*n olisi her-
tankuvaa leikattu tai sen
reunaa kaarevaksi kaver-
rettu. Vanhemmissa raken-
nuksissa se varsinkin on
vikuureilla varusteltu. Ei
vätpä osattomaksi saa jäädä
kuvelaumatkaa, joiden reu-
nat usein leikkaellaan, ala-
pää pyöristetään, viiste-
tään taikka varustetaan
sinkkaustappien muotoi-
silla koristuksilla taikka
muuten koverrellaan. Toi-
sinaan yläosan päällys on

koristuskappaleella kaunistetaan. Mutta enimmin saa ko-
reutta osakseen *päälyslauta*. Siinä kuurnat, siinä kolot,
koukerot ja loukut, siinä nelikulmat, ympyrät, pyörylät
ja reijät, hammastukset ja monet muut leikkaukset. Mil-

131. Ikkunan vuorilauta. Järnilä.

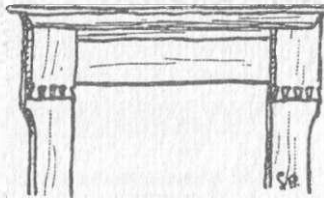

132. Ikkunan vuorilauta.

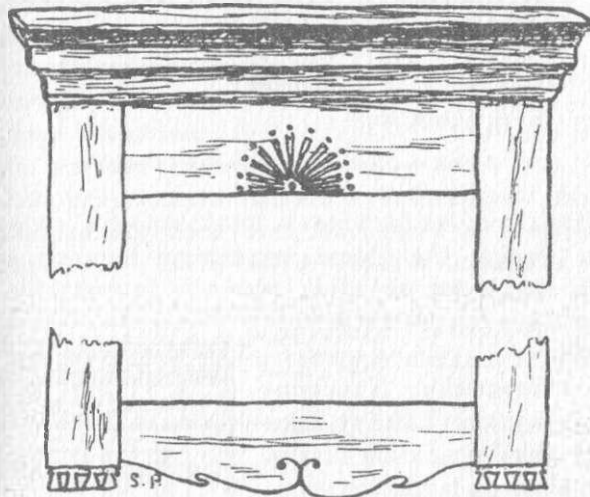
loin siinä päivä paistaa, milloin taas tähdentapaiset tuik-
kivat. Joskus on päälyslauta peitetty laudalla, joka on
erittäin koristeltu taikka toisinaan ruushöylällä lykätty. —
Ikkunoita koristuksineen esittävät kuvat 126, 128—146,
246—287.

Ikkunan vuorilautain päällä on toisinaan kallellaan
lauta, *vuorin kattolauta*. Kosakkain ulkoreunaan höylätään

valtsi lasin puitteille, *ikkunaraameil*. Raameihin kiinnitetään *ikkunaruut*. Koko ikkunareikä täytetään nykyään yhdellä *kuusiruutuisella* raamalla. Raamin reunapuut sekä keskuspuu kahden alemman ruudun välillä ja poikki puu yläruutujen alapuolella, ovat muita leveämmät. Kapeampia — ala- ja keskiruutujen sekä yläruutujen — välipuita sanotaan *pröyssiiksi* (uudempi nimit.). Raamien lasinpuoliset reunat höylätään ruusuhöylällä. Nykyään useasti jätetään pröyssit pois, joten ikkunaan tulee ainoastaan kolme ruutua (esim. kuv. 76,

133. Ikkunan vuorilauta. Ino.

134. Ikkunan vuorilauta. Leistikä.

138, 289). Toisinaan tässä tapauksessa laitetaan kukin ruutu eri puitteisiin.

Ikkunaruudut kiinnitetään kittaamalla. „Pannaa ruutu valtsii ja lyyää rautalaanast pieniä piäkkilöi ja sit kitataa.“ Ennen oli puitteissa syvät *kuurnat*, joihin ruutu työnnettiin.

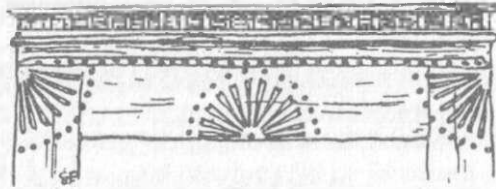
Hyvin tavalliset ovat jo *tupla-* l. *sisäraamit*. Harvasta mökistäkään ne puuttuvat. Ne ovat samaten kuin

135. Ikkunan vuorilauta. Ino.

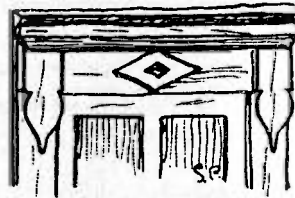
ulkoraamitkin, kuusiruutuiset ja yksipuitteiset. Syksyllä, kun talvi lähestyy pannaan ne paikoilleen. Ikkunalle raamiloiden väliin asetellaan *kannaskarpehi*¹ poturukkehiks, jotkut pane-

vat suoloja, „jot ei lase vettä“. Useasti jätetään ulkoraami vähäsen raolleen. Sitten ei kuulu lasi niin helposti jäätyvän. Kuinkahan sitte lämpimän pitänee?

136. Ikkunan vuorilauta. Karjalaistenkylä. Kuolemajärvi.

Tavallisesti on talollisen ja mökkiläisenkin asunnoissa laitettu ainakin yksi ikkuna avattavaan kuntoon, *pislaukattu* l. varustettu *pislaakeil*, saranoilla ja rampeilla, niin että kesäisin voi laskea raitista ilmaa muuten hyvinkin ummeh-tuneisiin huoneisiin. Kuusiruutuisissa ikkunoissa kääntyy koko raami saranoillaan, mutta uusissa kolmiruutuisissa laitoksissa avautuvat alaraamit keskikohdasta kumpikin puolelleen. — Talvella ei monessakaan paikassa ikkuna voi avata. Sisäraameissa näet ei juuri saranoita käytetä. Vieläpä toisinaan, kun on kovempi pakkanen, lai-

137. Ikkuna. Ino.

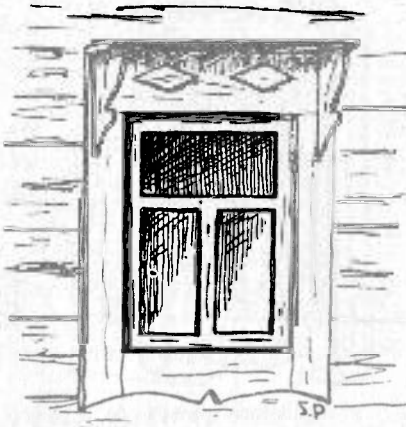
¹ Jäkälää.

taan ikkunan alaosan ulkopuolelle olki- tai heinätukot
ikkiriepujen ja rokuskoiden varaan. Säkit ja rokostat
aulataan reunoista seinään kiinni ja vielä lisäksi seipäällä
öngitetään.

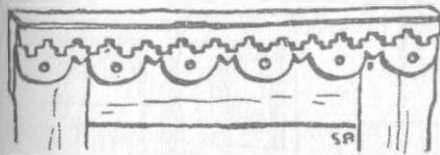
Ikkunoita on elotuvassa tavallisesti kolme l. yksi peräksi pää- ja yksi sivuseinässä. Pienissä asunnoissa, mökeissä ja muissa tullaan toimeen kahdellakin ikkunalla, jopa joskus yhdelläkin. Jos tuossa on vain kaksi ikkunaa, on silloin tavallisesti peräseinä ikkunaton. Uusissa asunnoissa elotuvissa voi olla neljäkin ikkunaa.

Pää- ja sivuseinäin ikkunat eivät tavallisesti ole keski-
lohdassa seinää, vaan ovat lähempänä viereistensä pöytä-
alunpäänurkkaa. Siten tulee pöydälle enemmän valoa.

Ikkunain asentoa katso pohjapiirroksista 6, 192, 193 y. m.

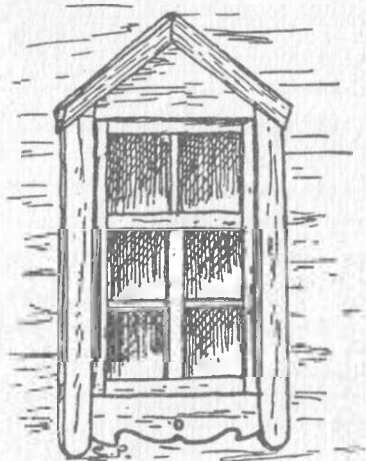
138. Ikkuna. Ino.

139. Ikkunan vuorilauta. Anterola.

...loet, kuusiruutuisia ja tuplaraamisia, olivat vain pikkui-
...neliruutuisia aukkoja (kuten esim. kuv. 126), vieläpä
puuikkunoitakin l. *vetoikkunoit*. Kaksi oli lasi-ikkunaa ja
yksi puuikkuna. Puuikkuna oli elotuvan uuninpuolisessa
seinässä ja lasi-ikkunat toisissa seinissä. Puuikkunan
...aulki lauta, *ikkunalauta* l. *juoksulauta* l. *lompka* l. *lampka*
...joka *vallsipuis* pääsi ikkuna-aukon sisäreunassa edestakai-

sin liikkumaan. Laudassa oli *loukku*, josta voi sitä vo-
täästä, ja „lauta män_nii sivakast kii jot . . . ja siit_oi
pääst lämmint“. Itse ikku-
na oli 3—4 dm korkea ja
4—5 dm leveä, „nii jot päi
siint hyväst mahtu ja ihmi-
neꝛki ois mahtunt“. Sau-
noissa, riihissä, läävissä ja
sikopahnoissa vielä käy-
tetään puikkunaa (kuv.
141).

140. Ikkuna. Leistilä.

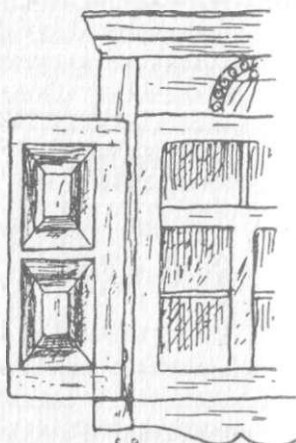

141. Riihenikkuna. Kirjavalä.

Ennen tavattiin ikkunat ulkopuolelta sulkea *ikkuna-*
lunkuil (kuv. 142—145). Ne olivat saranoilla ikkunapie-

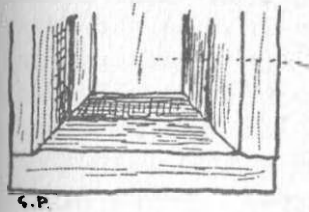
142. Ikkuna. Lempiäinen. Kirstinälä.

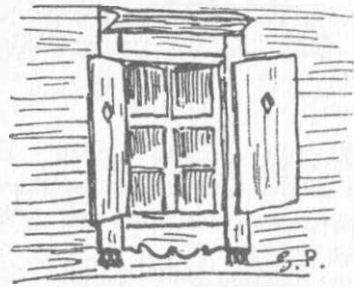
143. Ikkunalunkku. Lempiäinen. Kirstinälä.

lissä ja avautuivat keskeltä ikkunaa kahden puolen. Päi-
viksi pantiin ne nuoralla tai rampilla seinään kiinni, yöksi

Siunnettiin ikkunan eteen. Talvella, kun pakkanen pökötti, jätettiin lunkut kiinni, toisessa ikkunassa „molloot“, toisessa vain toinen lunkku. „Sit_ol nii lämmi.“ Tuulella taas pantiin senpuoliset ikkunat kiinni, mistä tuuli täävi. Ikkunalunkut tavattiin maalata valkeiksi. „Se_ol

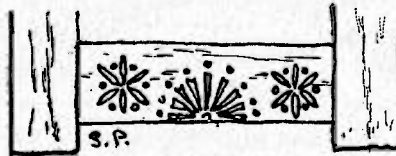
144. Ikkunalunkku. Kirstinällä.

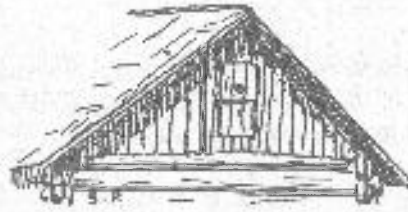
145. Ikkuna. Lotsari. Kirstinällä.

ni sorja se seinä, ku lunkut_ol_avattu levälle ja oliit maalatut valkeaks.“ Ikkunalunkkuja näkee joskus vielä vanhoissa taloloissa (kuv. 292).

Ikkunain — samoin myös ovien, jos niitä on kaksi samassa seinässä — välistä seinän osaa sanotaan *tauluks*. Seiniä nostettaessa, sammallettaessa on katsottava, että niihen (nim. tauluun) jää paljon „varroo“. Se näet helposti mutkistuilee ja katkasee karat, kun huone laskiaa murkista.

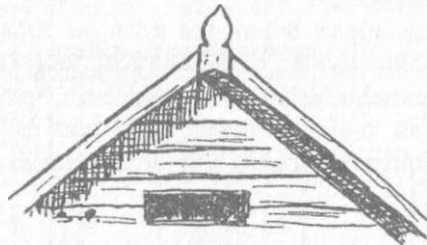
146. Ikkunan vuorilauta. Leistilä.

147. Tuvanpääty.

17. Luhti.

Tuvan, samoin kuin muidenkin huoneiden laen ja vesikaton välistä tilaa sanotaan *luhiks*. Tuvanluhin korkeus räystään alla on noin pari hirsikertaa. Niin korkeaksi koetetaan se tehdä, että räystään allekin mahtuisi välikaton sammalia sovitteluun ja korjailemaan.

148. Tuvanpääty. Neuvoia.

Tuvanluhtiin päästään päätyyn tehdyn aukon, *luhinauko* kautta. Rappuset, vain tavalliset kalikka tikapuut, pystytetään päätyä vastaan ja niitä myöten „kaplittaa“ aukolle. Rappuset ovat usein aina pystyssä päätyä

vasten taikka ovat ne lähellä, „jot mikä jos tarvis tulloo, ni het saap“. Aukko on tavallisesti elotuvan peräpäädyssä, joskus tupasen päädyssä, vieläpä toisinaan molemmissa päädyissä. Aukko suljetaan saranoissa liikkuvalla ovella, joka voidaan pistää ramppiin tai linkkuun. Pienemmissä rakennuksissa on päädyssä luhinaukon yläpuolella pienuinen ikkuna, pyöreä tai nelikulmainen taikka muunlainen reikä, taikka on se vastaisessa päädyssä (kuv.

148—150). Isommissa asunnoissa on vastaisessa päädyssä oikein kuusiruutuinen lasi-ikkuna (kuv. 151—153).

Savutuvissa, joissa porstuat olivat laettomia, oli sekä elotuvan että kappasen luhille aukko porstuan puolelta, tuvanoven päältä. Mitään lasi-ikkunaa ei ollut, joskus pikkarainen *reikä*

vain päätyyn heitetty valo varten. Samoin nykyään vielä mökkilöissä, joissa on laettomat porstuat taikka ei ole porstuaa ensinkään, vie vinnille aukko päädystä tuvanoven yläpuolella. — *Luhiotsaks* sanotaan luhia aukon lähellä. „A siin se o luhiotsas!“

149. Tuvanpääty.

150. Tuvanpääty. Päätilä.

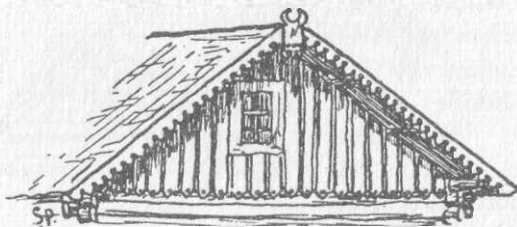
Tuvanluhissa säilytetään kaikenlaista kamiketta. Tavallisimmin pidetään siellä *vastoi* ja *kalapyö'ysii*. Asetetaan vartaita kattoriukujen

151. Tuvanpääty. Karjalaistenkylä. Kuolemajärvi.

ni saksiloiden varaan ja vartaille ripustetaan vastoja ja verkkoja. Vastat asetetaan riukujen, *vastariukui* varaan *lammitaal*, parittain. — Ennen savutuvan luhilla ne vastat kyllä tulivat savuisiksi. Piti aina pestä ne ennenkuin

käytiin kylpemään. — Myös tavataan luhilla kuivata pes-
tyjä vaatteita sekä „syksysee aikaa ku pelkäävät varkahu,

152. Tuvanpääty. Lahdenperä.

ni kulettaat vaattehii sinne luhtii, jot sielt sit_ei varkaat
ossaa etsii“. Vielä säilyttävät luhilla vanhoja puukolikoita,
astioita, talouskaluja, sekä reenaisoja y. m. pienempiä puu

153. Tuvanpääty. Sykilä.

ajokaluja. Saksiloiden sentteripuiden päälle saapi panna,
jos kuka mitä tahtoo.

Kellä on huoneita viljalta, hänen ei tarvitse luhtia
niinkään paljon säilytyshuoneena käyttää, mutta kellä on
vähemmän huoneita, se luhtiin säilyttää enemmän.

Joskus, kun luhtia enemmän käytetään, tehdään sinne
oikein lankkurappuset.

154. Aitta ja tupa. Neuvola.

18. Porstua.

Porstuaa sanotaan sekä *porstuvaks* että *etehiseks*, jos se on ilman lämmityslaitosta, mutta jos siinä on lämmityslaitos, sanotaan sitä useimmin *kyökiks* sekä *vältuvaks*.

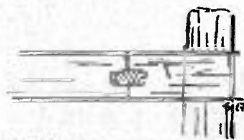
Yksinkertaisin porstuamuoto on pienissä mökkilöissä tavattava *lautapiste* l. *piste* tuvanoven edessä (kuv. 16, 154). Laudat ovat siinä viistossa nojaten yläpäällään tuvanpäätyyn sippiimen alla. „On niistä ies vähäse tuulemojaa.“ Vähän parempi porstua, myös pienissä asunnoissa käytetty, on tehty aidaksista tai pyöreistä riu'uista patsaiden tai seipäiden varaan sekä suojattu oikein katolla (kuv. 155). Tätäkin kehittyneempi saadaan taas siten, että tuvan sivuseinäin hirret laitetaan ulottumaan oviseinän ulkopuolelle sylen verran tai enemmänkin, ja porstuassa on sivuseinät. Sivuseinien päiden väliin asetetaan lautoja tai muita puita pystyyn taikka lamalleenkin, ja porstuassa on kolmas seinä. Neljäntenä on tuvan oviseinä. Katto tehdään joko tuvankaton korkuiselle taikka useimmin alemmaksi. Kehittynein porstua, rakennuksessa, jossa on vain tupa ynnä porstua, saadaan niin, että sivuhirsien päät yhdistetään hirsiseinällä, s. o. salvetaan heti

viisiseinäinen rakennus, jommoinen on nykyään tavallinen pienivaraisilla.

155. Herman Vesterisen torppa. Haapala.

Mutta jos tahdotaan tehdä oikein tavallinen karjalainen rakennus, jossa on kaksi tupaa vastakkain ja porstua välissä, rakennetaan silloin joko porstua samalla kertaa kuin tuvatkin — niin aina tekevät isovaraiset — tai — pienivaraisien tavalla — tehdään ensin vain elotupa, sitten tupanen vähäsen matkaa erilleen sen eteen ja tupien nurkkien väliin liitetään hirren kappaleita porstuan väliseiniksi. Liitos tehdään satuttamalla hirrenpäät vastak-

156. Hirsiliitos porstuaseinässä.

157. Laipioseinä.

kain ja asettamalla *kara* väliin (kuv. 156), taikka käytetään sorkkaliitosta (katso siv. 26), jossa toinen hirsi tapillaan pistäytyy toisen pään koloon.

Vanhoissa rakennuksissa ja mökeissä näkee porstuaseininä *lai-piot* i. *laipioseinät* (kuv. 157).

Hirret on niissä salvettu patsaiden varaan. Kara- ja sorkkaliitosta vielä toisinaan vahvistetaan *kopitsoil*, rautahakasilla, jotka lyödään liitoksen kohtaan, koura kummallekin puolelle rakoa (kuv. 158).

158. Kopitsa.

Kun porstua ja tupanen rakennetaan myöhemmin, muuttavat ne monasti elotupaa matalammiksi (esim. kuv. 159).

159. Eljas Majurin mökki. Kirkonkylä.

Varojen karttuessa voidaan myös 5- ja 4-seinäinen rakennus laittaa täydelliseksi karjalaisasunnoksi.

160. Porstua. Huhtanen. Haapala.

Porstuan seinillä on nimensä: *elotuvaseinä* ja *tupaseinä*, *pääseinä* ja *oviseinä*.

Porstuan silta ja laki tehdään kuten tuvankin silta

ja laki, varsinkin jos porstuasta tulee lämmin huone. Lake-
lautojen ja lattialankkujen hyvyydestä kyllä ei niin suurta

161. Porstuan oven ramppi. (Sisäpuol.)
Lempääläinen. Kirstinäällä.

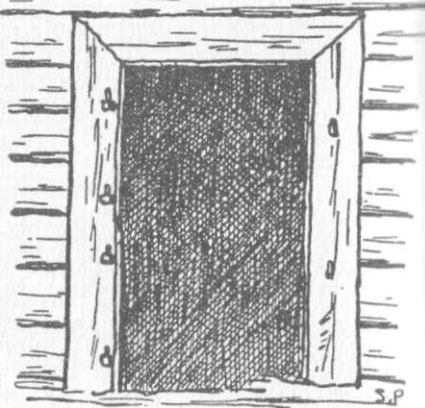
siltaakaan niin „viinist“ tehty, vaan se oli hyvinkin ha-
tara. Eihän ne siitä niin paljoa „viitanneet, koha se ei
lannettant, jot pääs-
sissä“. Laettomia
ovat nykyään monen
mökin porstuat (kuv.
160).

Varakkaammat
laittavat porstuaan sa-
manlaisen oven kuin
tupaankin, tehdään
hyvät kosakat ja ovi
tiivis ja tiiviisti kosa-
koiden valtsiin sopiva.
Mutta mökeissä ja
muissa vähävaraisis-
sa, joissa porstua on

kylmä, se tehdään, millainen vain saadaan, „koha se van-
ovi on“ (esim. kuv. 161). Ennen aikaan käytettiin myös
kaksiosaisia porstuanovia. Niissä oli sekä yläovi että

lukua pidetä. Kurkku-
set ja juoniaiset asele-
taan tavallisesti siten,
että lankut tulevat ol-
maan porstuan oven
pään. Seinään vieriin la-
tetaan multiaiset edell-
kerrotulla tavalla.

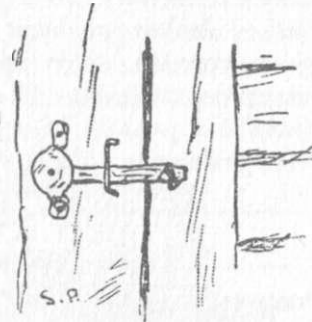
Ennen ei ollut por-
tuassa lakea ensinkään,
olihan vain muutamia
orsinen, missä yksi, mi-
sä pari, nekin nykyään
kurkiaisia pienempiä ja
„ympyrläisiä“. Eikä sitä

162. Porstuanovi vanhassa autiossa tuvassa Leistikallalla.

laovi. Joissakuissa vanhoissa rakennuksissa niitä vielä
 hhdään (kuv. 162¹). — Porstuanovi aukeaa tavallisesti
 ulospäin, joskus kyllä sisäänkin päin (esim. kuv. 161).

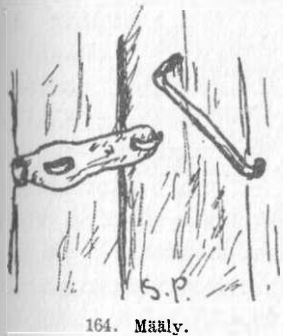
Porstuanovi tavataan,
 milloin kaikin poistutaan „ko-
 tonta“, panna lukkoo. Ennen
 käytettiin puulukko, joka ul-
 loapäin voitiin puuavaimella
 avata. „Serku kierais vaa,
 ei_jot se pääs auk.“ Samoin
 käytettiin rautaista ramppia,
 jonka „perä ol kii“ ja joka
 meni kopitsaan (kuv. 161,
 163). Ramppi voitiin jonkin-
 aisella avaimella, *kokal*, joka

163. Ramppi.

ovessa olevan reijän läpi pistettiin sisään, kohottaa pois
 kopitsasta ja siten avata ovi. „Jos kel_ei olt sellast kok-
 kaa, ni_ei pääst sissää.“ Ramppia tietysti käytettiin vain
 sisään aukeavassa ovessa. Ramppia käytetään vieläkin.

Tavallisimmin käytetään ny-
 kyään *munalukko*, jota myös
 sanotaan vain *lukoks*. Sillä kiin-
 nitetään oven kopitsassa liikkuva
määly pihtipielen kopitsaan (kuv.
 164, 169). Joskus näkee pors-
 tuanovessa *linku*, samanlaisen
 kuin ladonovessa (kuv. 165).
 Sisäpuolelta pannaan ulospäin
 aukeava porstuanovi ramppiin
 kuten tuvankin ovi.

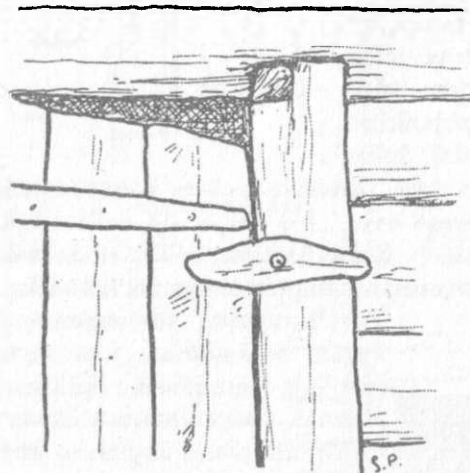

164. Määly.

Porstuassa on tavallisesti
 yksi ikkuna peräseinässä vastapäätä ovea. Uudemmissa
 rakennuksissa on se samankokoinen ja samanlainen kuin
 tuvassakin — ja voipi ikkunoita olla kaksikin —, mutta

¹ Saranain- ja ramppienkoukuista huomaa, että ovi on ollut
 2-osainen.

vanhoissa ja pienissä asunnoissa se on pienempi, neliruutuinen (kuv. 160), pariruutuinen (kuv. 178), jopa joskus on vain yksiruutuinenkin reikäpahainen valoa varten. „Vaik_ei_oi_s_ku yks ruutu, mut lasiha siihe panna yhäti.“ Joskus on lasin sijalla porstuassa toinenkin ovi (katso siv. 11). Näin on varsinkin maantien varrella sijaitsevilla taloilla. Toinen ovi vie kartanon puolelle, toinen tien puolelle. Sellaista porstuaa sanotaan *kakspuoliseks porstuvaks*. Tässä tapauksessa ovat porstuan ikkunat ovien pielimäiset, joko vain toisella puolella tai molemmin puolin ovea.

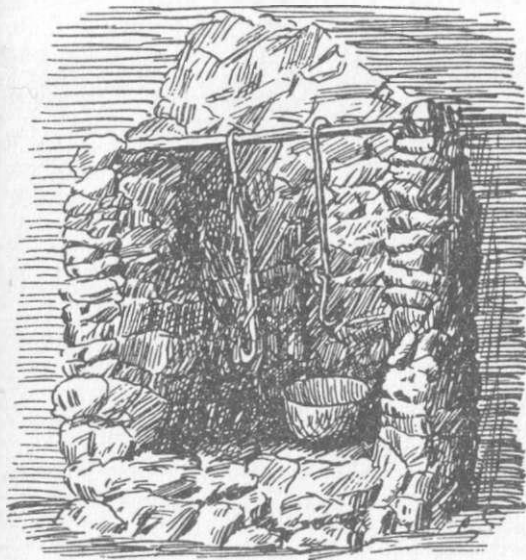

165. Linkku. Ladonovi. Kirstinä.

Porstuissa, niissä entisissä laettomissa savutupien porstuissa, oli useasti tulisijalla, *kiukon myyryl* paikkansa. Se sijoitettiin olohuoneeseen kiukaan viereen porstuan nurkkaan. Kivistä, maakivistä se tehtiin. Ladottiin niitä

kasaan vierettäin ja päällekkäin ja savea liitettiin väleihin, jotta tuli tiukka. Seinää vasten kasattiin kiviä korkeammalle, noin arssinan korkuiselle tai vähäsen paremmiin, ettei seinä palaisi. Pohjana oli paljas maa, sillä silta ei myyryn kohdalla ollut. Myyryssä varistettiin elokkaiden juomavedet, keitettiin pyykit, lipiät ja saippuat, jopa ihmistenkin ruuat valmistettiin. Elokkaiden juomavettä ja muita isompia tarpeita varten käytettiin isoa *myyrykattilaa*, pienempiä varten pientä kattilaa. Kattilat ripustettiin tulen päälle haalhoihin. Haalhoina käytettiin *puukokkiä* (esim. kuv. 97). Niitä oli kolmekin kappaletta.

taikka eri pituisia. Eri kokkia käyttämällä saatiin kattila parhaiksi korkealle, ja jos ei muuten sopinut, pantiin *moraleŋkki* kattilan *pankaa*. Puukokat riippuivat *haalhaorres*, joka oli asetettu nurkkaan viistoon seinästä seinään, taikka, milloin soveltui, riippuivat ne porstuan orressa. Toisinaan asetettiin kattila tulelle kivien, *kattilakivie* vaan. Savu, mikä tulesta kohosi, tunki ulos katon kautta,

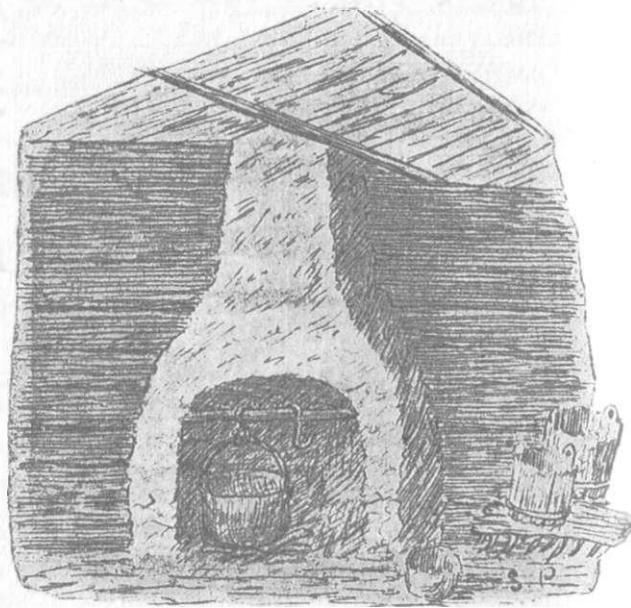

166. Piisi vanhan savutuvan porstuussa. Tarkkala.

pusertausi räystäään rajasta taikka löysi tiensä seinän rakoloiden läpi. Eikä kattoon myyryn kohdalle juuri tavattu löyhyjä panna, lautoja vaan pantiin. Sitten savu paremmin pääsi ulos. Jos savu itsepäisesti pysähtyi porstuaan taikka kävi tupaan tulemaan, longahutettiin porstuanovea ja savu vetäysi paremmin ulos.

Myöhemmin laitettiin kivimyyryyn tiilistä kolpakko ja korsteini, jota myöten savu pääsi ulos menemään. Tällaisen tulisijan nimenä oli *piis* ja savutorvea sanottiin

piisitoriks. Piisissä käytettiin rautahaalhoja, ja haalhaorni oli piisin sisässä. Puoliksi hajonnutta piisiä entisen savutuvan porstuassa, Lipposen talossa Tarkkalassa, esittää kuva 166. Seuraava kuva (kuv. 167) näyttää saunanporstuan tuan piisin Kuolemajärven Karjalaisista. Samannäköisiä kuuluvat ennen porstuan piisit olleen.

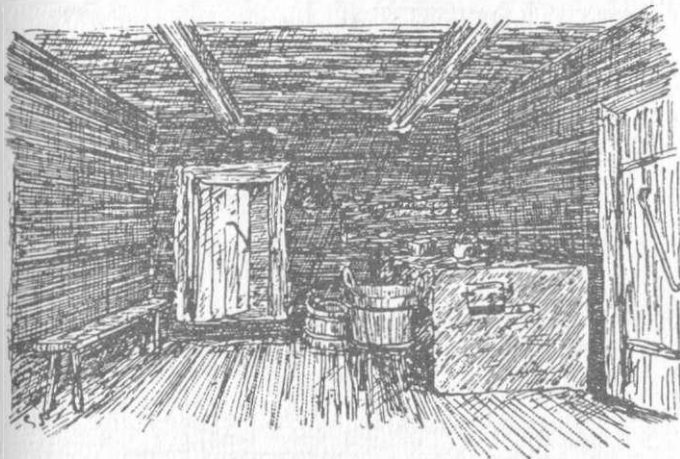

167. Saunanporstuan uuni. Karjalaistenkylä. Kuolemajärvi.

Aina viime aikoihin asti on laettomissa porstuoissa käytetty myyrä taikka piisiä. Sanovat vieläkin niitä paikoin tavattavan. Nykyään kuitenkin on vähänkin varakkaammissa paikoissa porstuan tulisijana *liittauun*. Siinä keitetään kaikki, mitä talossa tarvitaan, sekä elokkaiden juomat että ihmisten ruoat, sekä kuumat kahvit että variset sajut. Porstua toimittaakin silloin kyökin tointa ja tavallisesti *kyökiks* kutsutaankin.

Liittauuni (kuv. 168) laitetaan elotuvan — toisinaan

tupasenkin — uunin yhteyteen usein siten, että tuvanuunin alaosa pistäytyy seinän läpi kyökin puolelle, antaen hellalle sekä vesipadalle arkunmuotoisen alustan, josta savutorvet heti menevät päämuuriin. Mutta usein ovat uunit rakennetut erikseen seinän kahden puolen. Kyökinuunilla on silloin yläpuolellaan kolpakko ja korsteini, joka vasta luhilla yhtyy tuvanuuniin. Useissa vanhemmissa rakennuksissa on kyökinuuni, vasta jälkeempäin laitettuna,

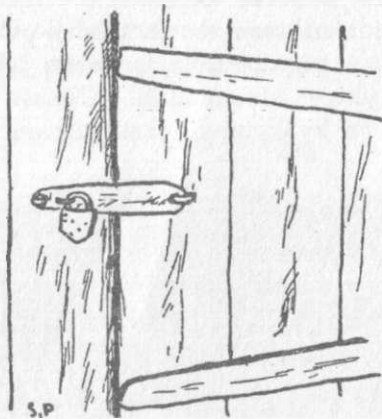

168. Kyökin ovipuoli. Vänntti. Haapala.

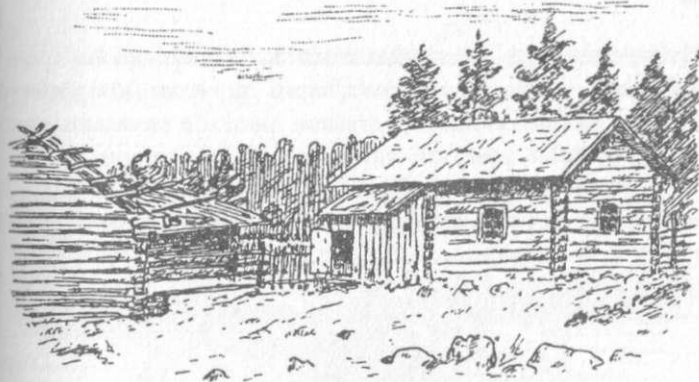
muurattu kokonaan erilleen tuvanuunista. Kummallakin on oma korsteininsa. Ne ovat katolla ihan vierekkäin, miltei toisissaan kiinni. Niin oli esim. Kirstinälän Pusan vanhassa talossa (kuv. 196).

Liitan päällykslevyä sanotaan *liitarauvaks*. Siinä on *liitareijät*, jotka suletaan *liitarilloil*. Liitanraudan alla on *liitauun* ja sen alla *rampka*, josta saa poron ottaa pois. Muutamissa liitoissa on lisäksi *paistiuun*, jossa on „itsesää“ *riehtilä*, „mil saap paistaa mitä tahhaa“. „Jos tahottaa paistiuunii varistummaa, pittää avata toine juska.“ — Vielä on liittalaitoksen yhteydessä *myyrykattila*, iso muuripata, jolla samat keittämiset toimitetaan kuin entisellä

savutuvan porstuan myyrykattilalla. Se lämpiää samalla tulella kuin liittakin, liitan tuli näet kiertää kattilan ympäri.

169. Porstuanovi. Kirstinälä.

170. Haapas-Marin torppa. Haapala.

19. Pieni porstua ja porstuanrappuset.

Jos porstua laitetaan lämpöiseksi kyökiksi, tehdään sen eteen tavallisesti toinen eteinen, *pien porstuva* l. ly-

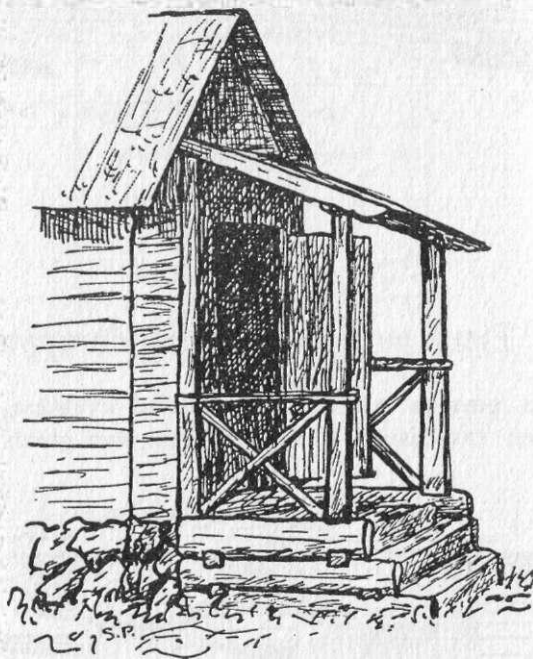

171. Eteinen. Kirjavala.

hyesti vain, *porstuva*. Se tehdään laudoista patsaiden vaaraan. Katto tehdään joko kaksipuoliseksi taikka yksivietteiseksi, kallistumaan samannepäin kuin tuvankattokin (kuv. 170—172). Pienen porstuan yhteydessä on useasti *sulani*, pieni aittanen, jossa säilytetään lautasilla maito-

astioita, leipää y. m. ruokatavaroita. Sulanissa on pieni lasi-ikkuna. Samoin on tavallisesti porstuan ovipielessä tai oven päällä ikkuna. Porstuan penkille tavataan asettaa *maitopottiloit* pestyinä valumaan ja kuivamaan.

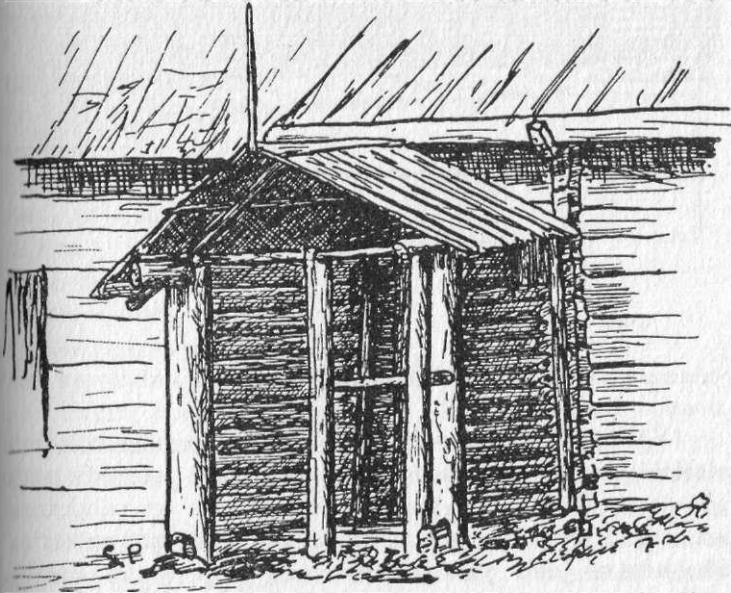
Pienen porstuan edessä on *porstuva etehine* i. *porstuvavarappuset* i. *rappuset* (kuv. 172). Useasti rappuset myös

172. Rappuset. Haapanen. Haapala.

ilman pientä porstuaa ovat suorastaan liitetyt varsinaisen porstuan eteen (kuv. 76, 173, 174, 288, 289). Paraimmin laitetuissa rappusissa on parista kolmesta hirsikerroksesta salvettu alusta ja salvoksen nurkkiin pystytetty patsaat, jotka kannattavat kattoa. Patsaat on tuettu seinästä ja toisistaan yläpäästä *käpälapuil*, keskeltä *käspuil*. Usein ovat katon tuulilaudat sekä nurkkapatsaat veistoksilla koristellut. Rappusten askelien luku riippuu rakennuksen perustuksen korkeudesta.

Kaikissa paikoissa eivät rappuset ole rakennetut näin
hyvästi. Monasti on vain oven eteen pantu joitakuita

173. Rappuset. Lempäinen. Kirstinäla.

hirrenpätkeä taikka laakeita kiviä, joille voi tallata, kun
tahtoo taloon astua.

174. Talo Leistilästä.

176. Niku-Taavetin mökki. Haapala.

20. Muut asuinhuoneet.

Edellä on jo useasti ollut puhetta uskirkkolaisen toisesta asuinhuoneesta, *tupasesta* sekä sen asemasta että rakentamisajasta. On mainittu, miten sillä on paikkansa porstuan l. kyökin vieressä vastapäätä elotupaa, miten se rakennetaan joko yhtäkaaa elotuvan ja porstuan kanssa taikka vasta jälkeinpäin.

Tupasta sanotaan myös *estuvaks* sekä *etehiseks*.

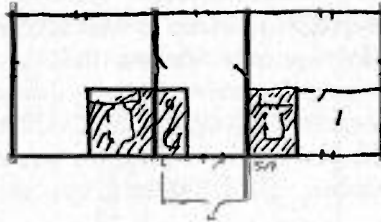
Tavallisesti rakennetaan tupanen jotenkin samankokoiseksi kuin elotupakin. Leveys on sama, pituutta voi olla vähemmän. Tapaa kyllä sentään vanhoja rakennuksia, joissa porstua ja tupanen ovat koko joukon elotupaa kapeammat ja matalammat, jos taas joskus näkee senkin ihmeen, että ne ovat elotupaa korkeammat. Jälkimmäisessä tapauksessa on porstua tupasineen uudempaa rakennustapaa, ja elotupa vartoo vain kohottamistaan samankokoiseksi.

Perustus ja multapenkit, seinät ja katot tehdään tupaseen samalla tavalla kuin elotupaankin. Useasti kyllä tupanen ja porstua potrailevat uudenaikaisella pärekatolla sen sijaan, että elotupa sammaltuneen ja lahonneen tuohikatton alla kyhjäyttää. Silta ja laki tehdään nykyään tupaa-

veen vähäsen „siivokkaisemp“ kuin elotupaan. Lakilaudat ovat, ainakin uudemmissa tupasissa, tavallisesti kurkiaisten alle naulatut. Monasti on sekä silta että laki maalatut ruskeankeltaisella tai harmajalla värillä.

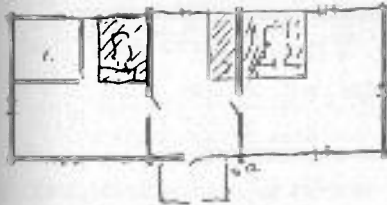
Samanlaisen liesiuunin kuin elotupa, saa tupanenkin lämmityslaitoksekseen.

Kooltaan on se kyllä hiukan pienempi elotuvanunian sekä muodoltaan siistimpi ja enemmän koristeltu. Ovensuunurlassa, tavallisesti sisäänulijan oikealla puolella, on sillä sijansa ja uuninuu on, kuten ainakin, oveen päin. Riippuupa tupasen uunin kolpakossa haalhat. Niihin emäntä useasti uunin lämmittäessä kahvikattilansa ripustaa ja väkevän kahvinsa keittää porauttaa. — Savuniekkatupain aikakaudella tietysti oli tupasessakin sisään tupruttava savukiuas uuneineen, liesineen, häkkineen ja patsaineen, ja reppänä oli laessa sekä puinen savupiippu siitä ulos. Mutta kiuas oli pienempi vain ja „puhtahampaa tekkoo“.

176. 1. Esituvan pienempi puoli.

Ikkunat myös tehdään elotuvan ikkunain kaltaiset. Niitä on tavallisesti kolme, yksi kummassakin sivuseinässä ja yksi päädyssä. Vanhoissa, elotupaa matalammissa tupasissa, ne usein ovat vain pienoiset, 4—6-ruutuiset akkunapahaiset, monasti tuohilla tukitut, päreillä paikattut (katso esim. kuv. 17, 175). — Tupasen ovi on vanhemmissa rakennuksissa samanlainen „rosto-ovi“ kuin elotuvassakin. Uudemmissa on useimmiten peiliovi, lankkukosakkoihin sovitettu. Se aukeaa aina porstuan puolelle kuten elotuvankin ovi.

177. 1. Toikka.

Tupasen luhti on nykyisissä rakennuksissa, joissa vesikatto on sakselle laitettu, samana suojana porstuan ja elotuvan luhdin kanssa. Ennen se oli eri luhtina ja päästiin sinne porstuasta (katso siv. 97).

Tupanen l. esitupa jaetaan useasti lautaseinällä, *laupiol* l. *lauta-välseinäil* kahteen osaan. Talon pojat, kun aikuisiksi tultuaan menevät naimisiin, tapaavat silloin itselleen ja nuorikolleen tällä tavalla oman makuuhuoneen ja lastenkamarin laatia. Jakaminen toimitetaan parilla kolmella eri tavalla. Sukkelimmin tehdään se siten, että laitetaan laipio sivuseinän suuntaan uuninkolkasta päätä seinään. Näin erotettu osa on *tupase-* l. *estuva piene-*

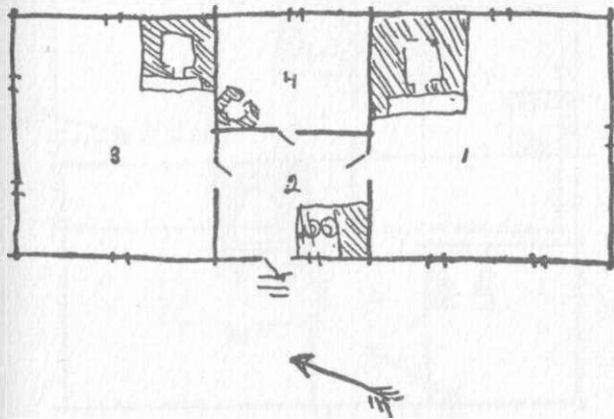
178. Noak Vesterisen mökki. Kirstinäkä.

puol (kuv. 176). Esitupaa sanotaan silloin *kakspuolise-* *estuvaks*. Toinen, varsin tavallinen tapa on se, että tupasen uunipuolinen peränurkka suorakulmaisella laipiolla erotetaan eri komeroksi. Tällaista komeroa sanotaan *to-* *kaks* (kuv. 177). Sekä toikassa että pienemmässä puolessa on uunipuolinen sivuikkuna valonantajana. Kolmannella tavalla kuulutaan meneteltävän niin, että huoneen peräosa erotetaan poikki tuvan laitetulla laipiolla. Erotettu osa vielä toisinaan jaetaan kahtia. Näitä kutsutaan sitten *estuva kamariloiks*. Tällainen jakaminen voi tulla kysymykseen ainoastaan isommassa huoneessa, jossa on useampia ikkunoita.

Laipiota ei tehdä ihan kattoon saakka. Jos huoneessa on kurkiaiset lakilautain alla, ulotutetaan laipio

kurkiaisiiin „astikka“, jos taas ei ole kurkiaisia, jätetään milloinkin rako laen ja laipion väliin. Raon kautta pää- näet lämmin toisellekin puolelle. Laipiot ovat laitettut höylätystä punttilaudoista hienojen patsasten varaan. Ovi niissä tavallisesti on peiliovi, joskus vain laudoista pie- moille tehty.

Useasti, varsinkin mökkilöissä ja muissa vähävarai- sissa paikoissa, on tupasen sijasta porstuan vieressä *aitta*,

1. Elotupa. 2. Porstua. 3. Tupanen. 4. Pieni tupanen.

179. Juhana Lankisen asuinrakennuksen pohjapiirros. Tarkkala.

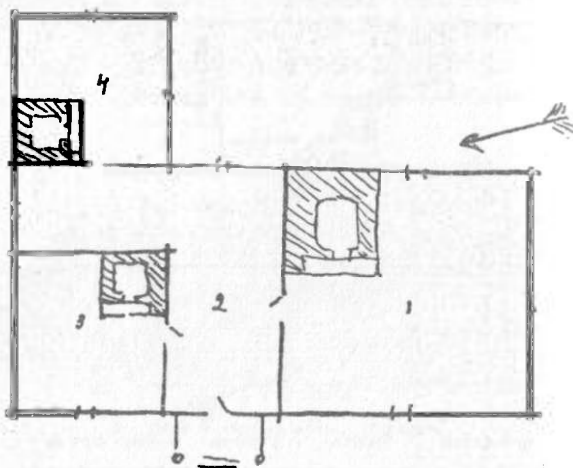
tavallisesti talon ainoa. Onpa siinä joskus *saunakin* si- jansa saanut, kuten vanhan Noak-ukon mökissä (kuv. 178).

Joskus on porstuan peräosa väliseinällä erotettu eri suojaksi. Näin saatu huone on esim. Juhana Lankisen talossa Tarkkalassa (kuv. 179). Huonetta nimitettiin *pie- neks tupaseks* ja lämmityslaitoksena siinä oli nurkkauuni. Kuten pohjapiirroksesta näkyy, on porstuan liittäuuni ovensuuloukossa.

Omituisesti laitettu tupaspari on Taavetti Rangin ta- lossa Seivästöllä. Siinä toinen tupanen on toikan tapaan porstuan kolkassa, toinen porstuan perän sivussa (kuv. 180). Rakennus on ehkä alkuaan ollut 5-seinäinen ja sii- hen myöhemmin tupaset kyhätty.

Tavallinen ei myöskään ole sellainen huonesijoitus, mikä on Tarkkalan miehen, Antti Lankisen talossa tavantavana. Siinä on tupan saanut luovuttaa osan alastansulanille, johon porstuasta vie ovi (kuv. 181).

Ennen sitä ei edelläkerrotulla tavalla laipioilla tupasta paloteltu, jos niistä ei aina paloteltavaksi olisi ollutkaan, pieniä näet monasti kuuluivat olleen. Silloin ei talon poika nuorikon otettuaan, niin helpolla kuin van

1. Elotupa. 2. Porstua. 3. Tupanen I. esitupa. 4. Tupanen.

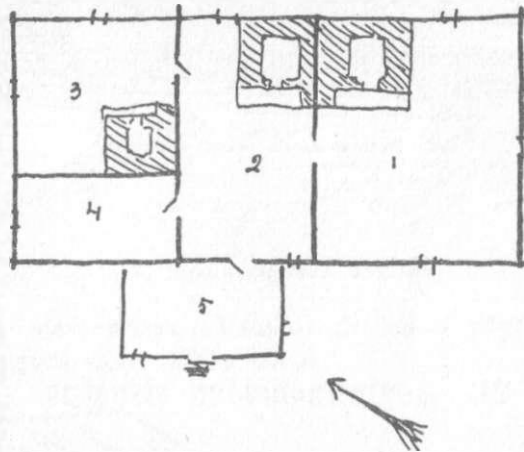
180. Taavetti Rangin asuinrakennuksen pohjapiirros. Seivästö. Kuolemajärvi.

laipion laittamisella, itselleen huonetta saanut. Silloin se oli miehen velvollisuutena oman erityisen huoneen rakentaminen. Ja talon poika, naimisia puuhatessaan, rakensi ja puuhasi myös häppäiväkseen valmiiksi pienoisen tuvan kartanolle. Tupasta sanottiin *pienekstuvaks* l. *morsiustupaseks*. Siinä mies nuorikkonsa sekä sittemmin perheensä kanssa yönsä nukkui, vaikka muuten päivisin oli muun perheen seurassa. Siellä nuoret myöskin erikoisomaisuutensa säilyttivät.

Jos talossa oli useampia poikia, teki jokainen niistä itselleen oman pienentuvan. Toisinaan veljespari laitto

tupaparinsa vastakkain. Vanhempi teki ensin tuvan, toinen teki sitten vähäsen matkaa vanhemman veljen tuvasta, ovi vasten ovea. Ja yhteisin voimin laitettiin tupien välin porstua ja saatiin tavallinen karjalaisasunto.

Pienitupa rakennettiin samoin kuin muukin asuinrakennus. Laitettiin laet, sillat, ovet ja ikkunat, sekä unit, joilla tuvan sai lämpöiseksi.

1. Elotupa. 2. Välitupa. 3. Tupanen. 4. Sulani. 5. Porstua.

181. Antti Laukisen asuinrakennuksen pohjapiirros. Tarkkala.

Nykyään ei pientätupaa enää juuri entisessä käytännössään tapaa. Ainoastaan Kirstinalän Pusan talossa, jossa muutenkin eletään vanhaan hyvään tapaan, on talon vanhimmalla pojalla pieni tupasensa pihan vieressä, aittain tuvanpuolisessa päässä (kuv. 196). Muuten ovat entiset pienettupaset muuksi muuttuneet, mitkä ovat maito-
huoneina, mitkä saunoina, mitkä aittoina, mitkä taas ovat jo lahonneet ja kadonneet.

182. Elotuvan sisusta. Pusa. Kirstinällä.

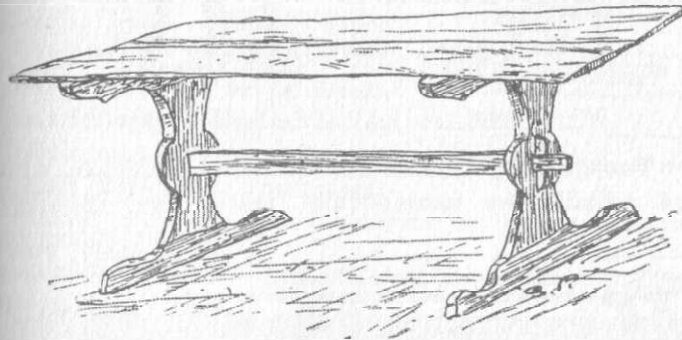
21. Asuinhuoneiden sisustus.

Uuskirkkolaisen talonpojan koti on jotenkin yksinkertaisesti sisustettu. Eipä se juuri ylellisyydellä komele eikä erittäin suurta mukavuutta tarjoa. Ainoastaan kaikkein välttämättömimmät huonekalut ovat siinä sijainneet.

Elotupa on talonpojan varsinainen asuinhuone, väen tupa. Siinä hän tupatyönsä toimittaa, siinä ateriansa nauttii, siinä ruokaleponsa loikoilee ja iltansa viettää, siinä yönsäkin lepää.

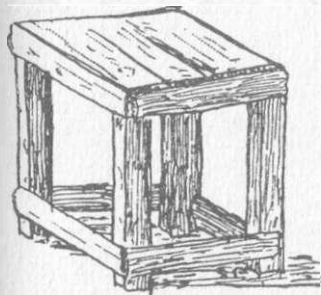
Elotuvan parakin paikka on *pöytäpäänurkka*, pääseinän ja sivuseinän välinen nurkka, vastapäätä uunia. Nurkassa on *pöytä* l. *väepöytä* l. *suurpöytä* (katso kuv. 182, 183). Se on pääseinän suunnassa, pää sivuseinään päin. Varsinkin seinänpuolinen pöydänpää se on oikein talon kunniasija. Siinä aina itse talon isäntä aterioidessa istuu taikka, jos taloon arvokas vieras tulee, saa hän siinä ruo-

lailusijansa, mutta silloinkin on isäntä itse vieressä. Talon naiset eivät saa mennä siihen ruokailemaan, he istuvat vaan alapäässä pöytää l. pöydän vastaisen pään puolella. Vanhaan aikaan naiset hyvin harvoin olivat pöydässä ol-

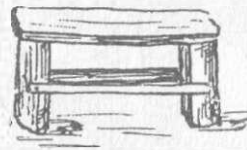

183. Pöytä. Lempiäinen. Kirstinäla.

enkaan aterioimassa. Useasti oli heillä pöytänä vain taikinapytyn kansi taikka jakku.

184. Jakku.

185. Jakku.

Ympäri tuvan, seinäin, paitsi oviseinän, vieressä ovat *penkit*, paksut laudat tai lankut pölkkyjen tai muunlaisten jalkojen ja seinän varassa. Usein on penkki vielä uuninkin kupeella, entisen kiukaanpenkin paikalla. Penkeillä tapaavat talon miehet ruokalepojaan ja pitkiä iltapuhteitaan sekä muita joutoaikojaan loikoen viettä. Takki

taikka muu vaatekappale on vaan päänalaiseksi käärästy. Vieläpä samalla sijalla useasti yökin nukahdetaan.

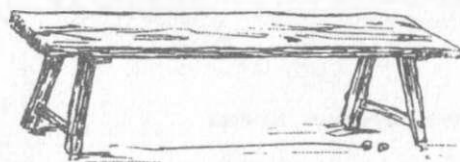

186. Jakku.

187. Jakku.

Tuoleja ei tavallisesti ole elotuvassa ensinkään, muutama nelijalkainen istuinpölikkä, *jakku* (kuv. 184—187)

188. Pöytäjakku.

on vain tuolin virkaa toimittamassa. Naiset niillä ja lapset useimmin istuvat, miehet istuvat tavallisesti penkillä. Pöydän edessä on lisäksi pöydänpituri-

nen jakku, *pöytäjakku* (kuv. 188), jolla istutaan sekä aterioidessa että muulloinkin.

189. Sänky. Lahdenperä.

Joskus on uunipuolisessa peränurkassa *muu*, leveä nelijalkainen lautasänky (kuv. 107, 109, 189). Siinä tavallisesti joku talon vanhemmista mieseläjästä lepää, joskus talon isäntä ja emäntäkin. Muuta sänkyä ei tuvassa ole. Maataan vain sekä sillalla että penkeillä.

Pääseinällä pöydän takana nakuttelee *kello*, talonväelle ajankulumista osottaen. Samassa nurkassa on *nurkkalauta*, joskus *nurkkakaappi* tai *nurkkahylly* talon kirjavarastoa varten. Se sisältää virsikirjan, katkismuksen ja „lasteraamatu“ sekä toisinaan muitakin hengellisiä kirjoja, kuten „Sapatin lepo“, „Yrttitarha“, „Huutavan ääni“, „Paras sanoma“, lisäksi muutamia arkkiviisuja; siinä talon koko kirjavarasto. Väliin säilytetään kirjoja kurkiaisten kannatinhirelläkin. Pöydän takana seinässä on joskus vielä *reikälauta* lusikoille.

190. Hattunaula. Pusa. Kirstinälä.

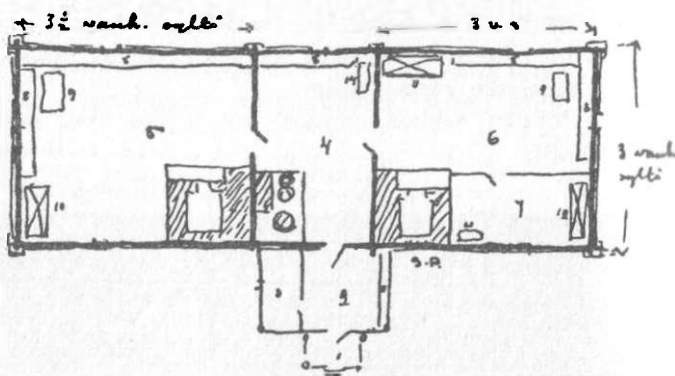

191. Haapas-Marin tuvan sisusta. Haapala.

Kurkiaisten alapuolelle, jommankumman sivuseinän viereen tavataan naulata *lautane*, jolla miehet säilyttävät pikku työkalujaan, puukkoja, poria, naskalia, talttoja y. m. Onpa toisinaan vielä lisäksi niitä varten seinässä reikälautakin. *Hattunauloi* (kuv. 190), joihin voi, paitsi hatuja, ripustaa vaatteita, on kiinnitetty joka seinään, useimmat sivuseinään. — Useasti on elotuvassa ovipielessä hylly ruoka-astioita varten. Näin varsinkin silloin, kun elotupa on myöskin keittiönä (esim. kuv. 102, 191).

Elotuvan sisustukseen kuuluu vielä *lamppu*, joka riippuu katossa pöydän luona. Muutamissa paikoissa riippuu pöydän päässä katossa *ruunu*. Lankaan pujotelluista oljenpätkestä on se tehty sekä värjättyillä munankuorilla ja kirjavilla paperipalasilta koristeltu.

Uuninpuolista sivuseinää sanotaan *peräseinäks* ja sen sekä uunin ja pääseinän välistä alaa sanotaan tuvan *perä-*

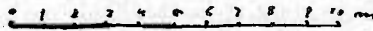
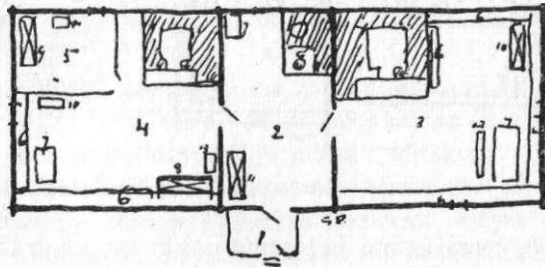
1. Rappuset.	8. Penkkejä.
2. Pien porstua.	9. Pöytiä.
3. Sulani.	10. Isännän ja emännän sänky.
4. Kyökki.	11. Vanhemman pojan sänky.
5. Elotupa.	12. Nuoremman " " kaappi.
6. Tupanen.	13. " " kaappi.
7. Tupasen pienempi puoli.	14. Kyökin kaappi.

192. Herman Haapasen asuinrakennuksen pohjapiirros. Haapala.

puoleks. Uunin vastainen seinä on *sivuseinä* ja senpuolinen ala *sivuseinäpuol*. Peräpuoli tupaa on *naistepuol*, ja *miestepuol* on tuvan sivupuoli. Peräpuolella, uunin sivulla, penkillä tai jakulla istuen naiset tupatyönsä toimittavat, villat karttaavat ja ketruunsa keträävät sekä pellavansa „hipjastelloot“.¹ Siihen he myös kangaspuunsa asettavat — muuten oli, varsinkin ennen aikaan, katsottava, ettei ässetanut kangaspuita niin, että kutoja tuli istumaan selin pöytään. Ainakin ennen — ja vielä nytkin paikoittain — oli naisten pysyttävä tarkoin omalla puolellaan. Eipä saa-

¹ Harjaavat.

mut käydä keträämään miesten puolen penkille, ja äläkä pane, naiseläjä, hassajais taikka muuta vaatettais miesten puolen nauloihin! Siitä ne olivat, miehet, kovin vihaisia. Naisilla onkin nauhat omalla puolellaan. — Peränurkkaa sekä uuninurkkaa sanottiin ennen myös *laiska nurkaks*. Sinne laiskat, jotka eivät olisi tahtoneet minnekkään mennä, suojustivat itsensä. „Just peränurkkaa suojustaa

1. Pieni porstua.	9. Talon pojan sänky
2. Kyökki.	10. Isännän veljen sänky
3. Elotupa.	11. „ „ lesken „
4. Tupanen.	12. Pöytäjakku
5. Toikka.	13. Isännän kirstu.
6. Penkkiä.	14. Pojan piironki.
7. Pöytiä	15. Kaappi, jossa on posliinitavaroita.
8. Isännän ja emännän sänky.	

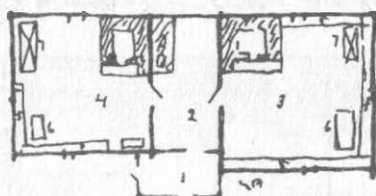
193. Taavetti Pusan asuinrakennuksen pohjapiirros. Kirstinällä.

itse, jot_ei_huolis mihikää männä“, sanottiin. Mutta virkku se aina oli reppänäpuun luona. Siitä näet helposti huomasi, mitä oli tehtävä ja muutkin hänet siinä helposti näkivät ja voivat jonnekin käskeä.

Miehet taas omalla puolellaan töitään toimittelevat, oman puolensa nauloissa hattunsa, vaatteensa säilyttävät. — Jos talossa joku osailee vähäsen puutöitä teeskellä ja talossa on höyläpenkki, asetetaan mainittu laitos oven puolelle sivuakkunan viereen.

Tupanen on uskirkkolaisen vierashuone. Sinne hän aina kektivieraansa viepi ja siellä ne „kositsee“. Siksipä

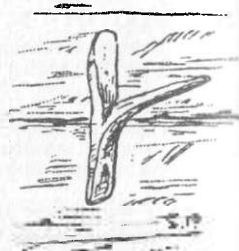
onkin tupanen hiukan siistimmin sisustettu kuin elotupa. Samoin kuin elotuvassa, on tupasessakin pöytä uunin vastaisessa nurkassa. Penkkejä on tavallisesti vain kahden seinän, pää- ja sivuseinän vieressä. Pöydän edessä on kuten elotuvassakin pitkä jakku, lisäksi on pieniä jakkua ja joskus tuolejakin. Ovensuunurkassa, vastapäätä uunia

1. Pieni porstua.
2. Kyökki.
3. Elotupa.
4. Tupanen.
5. Penkkejä.
6. Pöytä.
7. Sänkyä.

194. Israel Haapasen asuinrakennuksen pohjapiirros. Haapala.

on vuode, jossa isäntä ja emäntä nukkuvat, elleivät, kuten joskus on tapana, makaa elotuvan sängyssä. Vuoteen alla tai, jos ei alle mahdu, vuoteen vieressä on *kirstu*, jossa isäntä ja emäntä säilyttävät parhaimpia kamikkeitaan. Vielä on tupasessa oven pielessä taikka perässä huonetta *kaappi*, tavallisesti kaksiosainen. Sen alapäässä kahvit, sokerit y. m. s. säilytetään, lasiovisessa yläpäässä taas kahvikalut sekä muut posliinitavarat talletetaan. Pöydän luona riippuu kattolamppu. Seinissä on vaatenauloja isännän ja emännän kirkkovaatteille.

195. Länkinäula.

Tupasesta laipiolla erotetussa suojassa on nuorella perheellä huonekalunsa, sängyt, piirongit, pöydät, jakut, tuolit, kätkyet ja muut.

Porstuassa l. kyökissä säilytetään tarpeelliset kyökinkalut. Liitalla, lattiassa liitan luona tai seinillä nauloissa ovat keitto- ja vesiastiat, padat ja pannut, kattilat ja kannut, saavit ja sen semmoiset. Seinässä uunin luona on *hylly* astioita y. m. varten. Toisinaan on seinän vieressä

kaappikin ruoka-aineita varten. Akkunan edessä on *penkki* sekä sen luona tupasen seinän vieressä joskus *pöytäkin*. Väliin on porstuassa sänky jollakin talon vanhalla naiseläjällä. Seinissä on vaatenauvoja. Elotupaan vievän oven pielessä on naula *hevose lekehil, länkinanula* (kuv. 195). Kirveitä pidetään penkin alla. Joskus on kirveitä varten porstuan seinässä *kirvesloukku* l. *karitsa*. — Keväällä tavataan tuoda porstuaan *potaattilo* l. *kartoolilo* säkeissä itämään. Säkit asetetaan vieriviereen seisomaan porstuan oviloukkoon.

Kylmissä, uunittomissa porstuissa pidetään kaikenlaista liikaa romiketta, kuten elokkaiden astiaa, tyhjää astiaa, korentoa, kirvestä ja milloin mitäkin.

Savukiukainen elotupa oli sisustettu jotenkin samalla tavalla kuin nykyisetkin elotuvat. Pöytä oli vastapäätä kiuasta ja pöydän edessä oli pöytäjakku. Penkit oli ympäri tuvan — ei oviseinän vieressä. — Penkkien kulman alla pöydänpäänurkassa oli pölkky, suuri kuin saavi. Sen takana oli *kopero*, jossa oli lestit, vasarat, toivelit ja muut. Taikinapytty oli pöydänpään luona lattialla. Vielä oli pari pientä jakkua.

Vanha tupanen oli isännän ja emännän erikoinen huone. Siellä heillä oli vuode uunin vieressä, kirstu pääakkunan edessä. Ovinurkassa oli kaappi ja sivuseinän vieressä penkki. Pöytä oli myös sekä joku jakku.

Entisessä savutuvan porstuassa oli muun muassa *kivelautaset* ovensuunurkassa (katso kuv. 9). „Päre pantii seinä rakkoo palamaa ja sit jauhettii.“

Pienentuvan sisustivat nuoret omilla huonekaluillaan. Siellä „ol penkit ja pöyät ja muut, ja ne oliit nii pikkuset jot“ — ne tuvat näet.

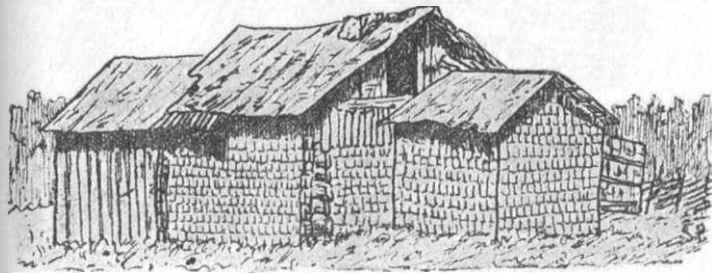

196. Pusan talo (kesken korjausta). Kirstinällä.

22. Asuinrakennuksen korjaaminen, siirtäminen, vuoraaminen.

Kun asuinhuone on hyvistä aineista, hyvästi ja huolellisesti laitettu sekä kunnollisella katolla varustettu, voi se kestää hyvinkin kauvan. Ilman korjausta voi hyvästi valmistettu rakennus kestää 30:kin vuotta. Mutta sitten jo parainkin asumus paikkaamista vaatii. Katto se on useimmin uudistettava. Hyvät löyhyt kyllä kestävät miltei miespolven, kun eivät vain kovin hiiret hakkaile, mutta liisteet, varsinkin sateille ja kaikenlaisille ilmoille alttiit päällysluisteet eivät kauvankaan kestä. Seinissä märkännevät sukkelimmin ikkunain alushirret ja alimaiset hirret, varsinkin niissä rakennuksissa, joissa on matala kivijalka. — Kun alushirret ovat lahonneet, on rakennus *kengitettävä*. Kengittäminen toimitetaan siten, että koko rakennus kohotetaan vivuilla maasta ylös. Lahonneet hirret kiskotaan pois ja sijaan salvetaan uudet. Salvaminen toimitetaan maassa rakennuksen ulkopuolella ja hirret pannaan valmiiksi sovitettuina paikoilleen ja huone lasketaan jälleen tiloilleen. Samalla tavalla myös joskus matala rakennus korotetaan.

Toisinaan, huoneen vanhetessa tahtovat seinät ruveta pöngistyilemään, mutkistuilemaan. Varsinkin ikkunain vieret helposti pöngistyilevät. Silloin seinä *tyllätää* suoraksi (vert. siv. 57). Mutkistuneeseen kohtaan asetetaan lankunkappale poikittain sekä sitä viistosti puskemaan yli huoneen toisen seinän alareunaan ulottuva tyltti. Tylttiä lyödä mätkitään alaspäin niin kauvan, että se puskee seinän suoraksi. Oijennut seinä tuetaan kahden puolen nau-latuilla puupelkoilla.

197. Tuomas Kääriäisen mökki. Haapala.

Syystä tai toisesta käy toisinaan tarpeelliseksi siirtää asuinrakennus toiseen kohtaan, „pittää vähä sysätä tuppaa toisee kohtaa“. Siirtäminen toimitetaan *joluloi* myöten. Pitkät, suorat riu'ut tai paremmin hirret, jolut pannaan kuorittuina, *kolottuina* huoneen alle ja huone työnnetään niitä myöten eteenpäin, „ja se juoksee nii hyväst jot, ku ne o tuoreet ja silleet“. Jos huonetta on enemmän siirrettävä, asetetaan toiset jolut ensimmäisten jatkoksi, ja sitten taas ensimmäiset toisten „ja nii iellee“. Työntäminen tavataan toimittaa talkoilla.

Rakennuksen vuoraaminen on uudempia tapoja. Varakkaat talonpojat nykyään järjestään asuntonsa laudoilla päällystävät. Laudat naulataan tavallisesti pitkin seinään. Maalaaminen on myös hyvin tavallista. Useimmin näkee keltaisenruskeaksi maalattuja taloja, joskus harmaita.

Mökkiläiset joskus päällystävät asuntonsa seinät

kattopäreillä. Niin on esim. Kääriäisen suutari-Tuomas Haapalassa menetellyt (kuv. 197).

Kun vanhasta asunnosta muutettiin uuteen taloon, piti muistaa ottaa haltija mukaan. Piti sanoa, „jot olkaa hyvä ja tulkaa uute paikka!“ Jos ei muistettu haltijan kutsua muuttamaan, oli se pahoillaan ja itki kovin eikä muuttajakaan uudessa asunnossaan menestynyt.

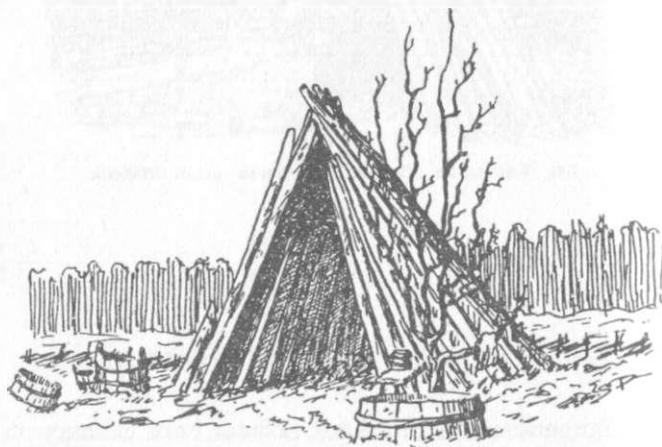
198. Keittikokko. Haapas-Marin saunan edessä. Haapala.

23. Alkuperäisiä asuinrakennuksia.

Alkuperäisin asuinrakennuksista, kota esiintyy vielä paikoin Uudellakirkolla. Sitä sanotaan siellä *kokoks* i. *keittikokoks*. Joskus näkee sen saunan edessä kököttämässä, toisinaan taas vainiolla kartanon luona kyhjöttämässä (kuv. 198, 199). Saunan edessä olevaa kokkoa käytetään saunanporstuan asemesta: varistetaan saunavettä sekä pyykkikattilaa kiehutetaan. Vainiolle laitetaan kokko suurien pitoloiden, häiden, hautaisten y. m. s. aikana. Näin tekevät varsinkin ne, joilla on niin pieni asunto, ettei ole tuvassa kylliksi tilaa keitellä lohkoja, rokkia y. m. pitoruokia. Ne silloin keittikokossa valmistetaan. Samoin kyhätään keittikokko myös asuinrakennuksen korjausajaksi, kun näet tehdään niin perinpohjainen korjaus, että koko rakennus puretaan ja uunit maahan lyödään. Silloin keittikokossa kaikki talon keittotarpeet toimitetaan, kahvista alkaen lehmänjuomiin asti.

Kokot ovat kartion muotoon laudoista, seipäistä, riu'uista ja aidaksista pystytetyt, ylhäältä suipot, alhaalta leveät, ympyrämäiset. Keskellä kokkoa on maakivistä ladottu tulisija, jonka päällä pata haalhoissa riippuu. Myös käytetään pataa kivienkin varassa. — Joskus tekasevat kokon vaan seipäiden varaan asetetuista rokoskoista.

Ennen aikaan laittoivat kokkoja myös metsään. „Ku raatehii tekkiit, kaskee raasiit, ni tekkiit suuri havu-

199. Keittikokko. Lotsari. Haapala.

majjoi ja niitä sanottii kokoiks. Isompii haarakkaisii puita panniit toine toinsaa haaraa vastakkai, sit niie nojjaa pienempii, sit havuloil peittiit.“ Sellainen kokko oli nelinurkkainen ja niin iso, jotta siihen 4—5 miestä mahtui ja kullakin oli tilansa. Tila oli tehty siten, että maahan lyötyjen haarakkaisten patsasten varaan oli laitettu pitkittäin niskat ja niskain päälle poikkipuita ja poikkipuillo lehdekkäisiä koivunoksia. Pöytä oli myös ja samoin tehty kuin sängytkin. — „Silloi oltii ja siel ku nütettii ruista ja kauraa. Pihal_ol tulisija, mis keitettii. Oltii siel viikkottai, pyhäks_ai tultii kottii. Ja siel ku soittiit torvel nii jot . . . karhuu ku pelottiit.“ — Peltoa kokon lähellä sanottiin *kokkopelloks*.

Maahan kaivettuja asuntoja vielä Uudellakirkolla tapaa. Sellainen pienoinen, matalainen maa-asunto oli noin 4 vuotta takaperin muutamalla perheellä Kuujärven kylässä. Asunto oli hiekkakuopan reunaan kaivettu, katto ja vähäsen seiniä oli vain maanpinnan yläpuolella. Sittenkin muuttivat asukkaat pois ja asunto hävisi. Katsoivat kai tilansa tukalaksi. — Mäkienmäen kylässä kirkon lähistöllä kuuluu vielä eräällä perheellä maa-asunto olevan.

200. Niku-ukon mökin pohjapiirros. Piirretty kertojan esityksen mukaan.

Niku-ukko vainaalla kuului olleen „kivine tupa siin, mis nyty_o Kako sauna“ (Haapalassa). Se oli kivistä tehty, pari kolme hirsikertaa oli ollut kivien päällä. Kiviseinä oli ollut „väärää syltä korkea“. Kivien raot oli savettu. Tuvassa oli ollut pari penkkiä, pöytä ja vuode, „ja se tupa oi nii pien jot“. Savukiuvas oli ollut ja reppänä

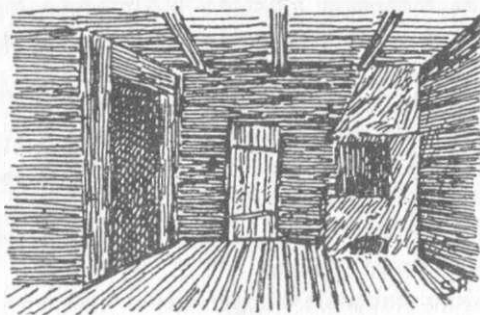

201. Perri-Antin mökki.

myös sekä laki yksitaitteinen. Yksi ikkuna oli pääseinässä ollut. Sisäpuolella oli näkynyt kivien päällä yksi hirsi ja hiukan toistakin. Porstuassa oli ollut kivilta, tuvassa lautasilta. „Porstuvaoves ol sellane puulukku, sellane puu ove läpi, mist kierrettii . . . ove tappi se ol. Ni se sit kohos_yllää ku kiers ja taas lask_allaa ku kiers vastpäivää ja män kopitsaa.“

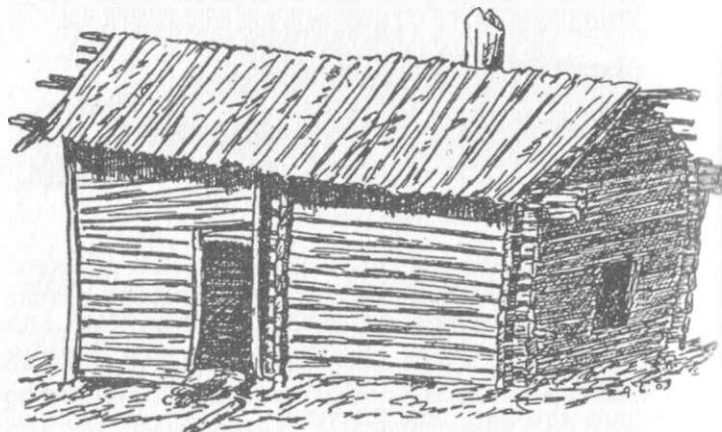
Leino-vainaalla oli tupa ollut myöskin *riihenä*. Siinä hän oli viljansa puinut, „lask vaa savvuu sissää“. Myöskin talokkaat, joilla oli ollut vähän viljaa, olivat joskus tuvassa puineet. Rokoskat vain oli pantu sillalle ja siinä puitu.

Rastaan Hermanilla Mustassaruukissa oli noin kymmenkunta vuotta takaperin lehmä ollut tuvassa ovon

202. Perri-Antin mökin sisusta.

suussa, vastapäätä uunia seinässä kiinni. „Itse hyö assuit peräpuolel, ja heil ol_laps ja.“ Ämpäriin oli lehmä „sit-

203. Autio savutupa. Kaipiala.

tunt“, ja jos ei sattunut ämpäriä olemaan, niin lattialle oli vain laskenut. Ja lehmällä oli ollut hinkalo oikein. — „Pusa-Mati-Juonakse emo, ku ol enne yksinää, ni hää käytti lehmii ja lampahii ja sikkoi tuvas juomas, ku ol yksinää.“ Samoin olivat ennen aikaan myös muutkin teh-

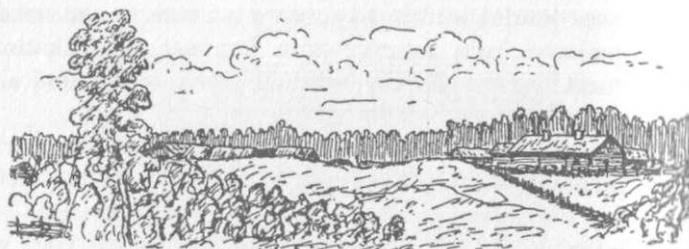
neet. Allas vaan oli lattialla ollut ja siitä elukat juoneet Porstuassa kuului elukat käyneen juomassa ennen useasakin paikassa niin lehmät kuin lampaat ja vasikatkin. Olipa vielä *kakara-allaskin* ollut porstuassa ja siinä siat suuruksella käyneet.

Saunana eivät muista tupaa käytetyn. Mutta Perri-Antin pienessä mökkipahaisessa (kuv. 201, 202, 204, 296), metsässä Perriisuon takana, on sauna tuvan vieressä saman katon alla. Ovi tuvasta (perällä kuvassa 202) vie saunaan.

Savutupaa eivät enää Uudellakirkolla tiedä käytettävän. Kaipialankylän savutuvassa (kuv. 96, 203) oli Huoposniminen perhe asunut vielä 5—6 vuotta takaperin. Nyt on se autiona. Niileksen Markon talossa oli myös joku vuosi sitten ollut savutupa kunnossa, vaikka käyttämättä. Sekin on jo purettu ja navetaksi muokattu. Myöhimmin tietävät paikkakuntalaiset Järnilänkylän Rumpus-suutarin savutuvassa elelleen. Hänen mökissään oli vielä kolmisen nelisen vuotta takaperin kiuas sisään haiutellut. Sitten oli siihen savutorni laitettu, mutta muuten on tupa entisellään, taitekattoisena, nokikattoisena, mustaseinäisenä.

204. Perri-Antin mökki.

205. Kirstinälän taloja.

206. Rumpulan l. Piispalankylä. Salmen sillalta katsottuna.

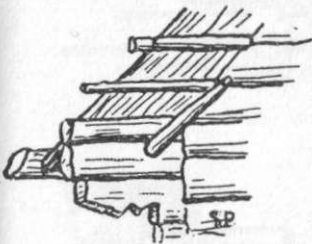
207. Järnilän taloja.

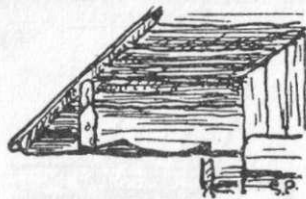
208. Herman ja Tahvana Vesterisen talot. Päätilä. Taustalla Haapalankylä.

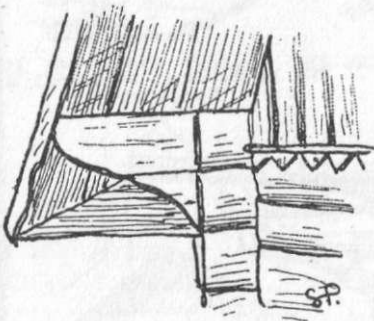
209. Juhana Vesterisen mökki. Kirstinäällä.

210. Nurkkaveistos. Ino.

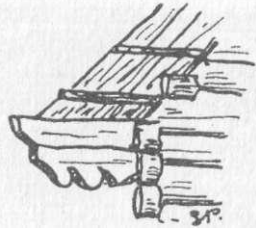
211. Nurkkaveistos. Ino.

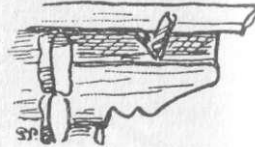
212. Tuvannurkka. Päätilä.

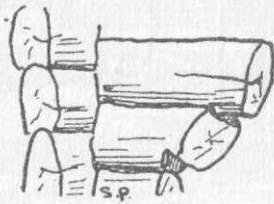
213. Nurkkaveistos. Seivästö. Kuolemaj.

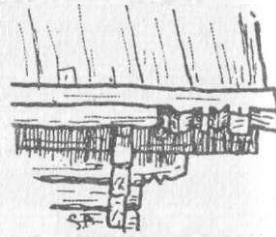
214. Nurkkaveistos. Karjalaistenkylä.
Kuolemajärvi.

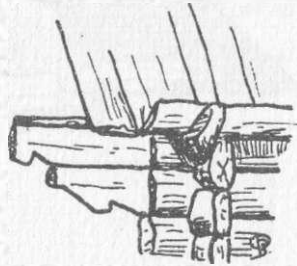
215. Nurkkaveistos. Karjalaistenkylä.
Kuolemajärvi.

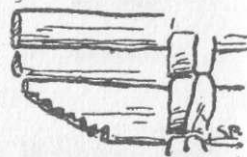
216. Nurkkaveistos. Karjalaistenkylä.
Kuolemajärvi.

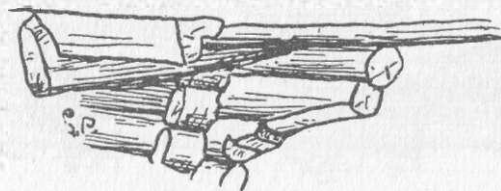
217. Soloppi ja nurkkaveistos.
Tarkkala.

218. Nurkkaveistos. Kaipiala.

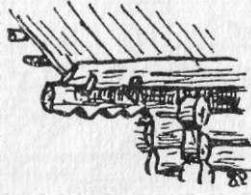
219. Nurkkaveistos. Karjalaistenkylä.
Kuolemajärvi.

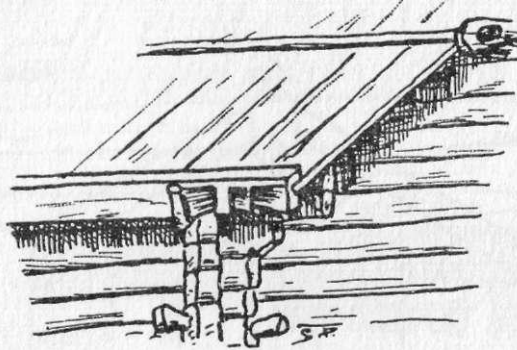
220. Ladon nurkkaveistos. Kirstinäla.

221. Nurkkaveistos. Seivästö. Kuolemajärvi.

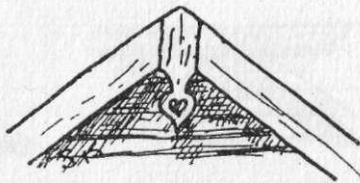
222. Nurkkaveistos. Seivästö. Kuolemajärvi.

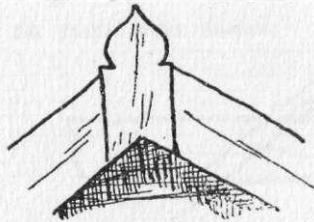
223. Tuvannurkka. Neuvola.

224. Nurkkaveistos. Tarkkala.

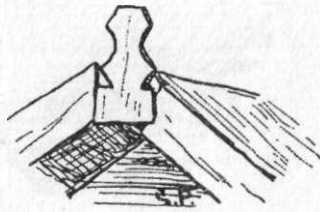
225. Päätykoristus. Karjalaistenk. Kuolemajärvi.

226. Päätykoristus. Ino.

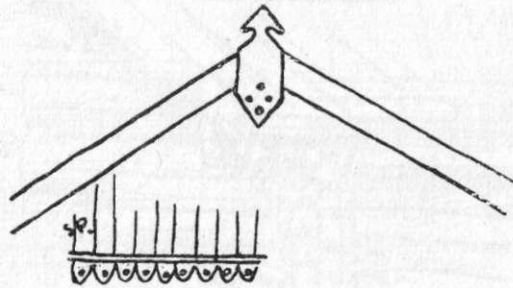
227. Harjakoristus. Seivästö. Kuolemaj.

228. Ladon päätykoristus. Haapala.

229. Päätykoristus. Patru.

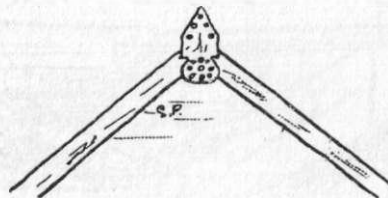
230. Päätykoristus. Sykiälä.

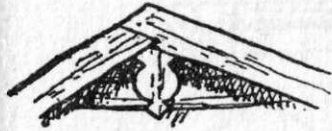
231. Päätykoristus. Neuvola.

232. Päätykoristus. Neuvola.

233. Päätykoristus. Järnilä.

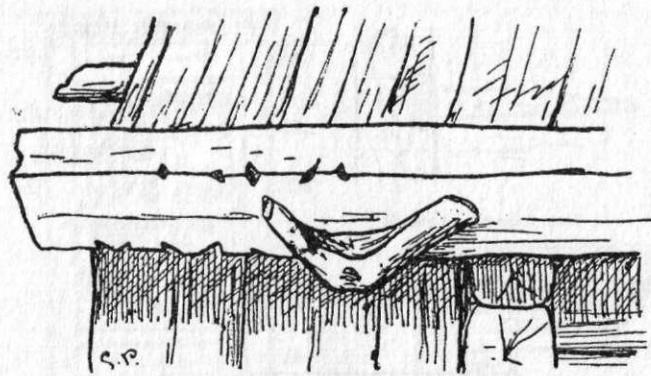
234. Päätykoristus. Karjalaistenkylä. Kuolemajärvi.

235. Päätykorist. Anterola.

236. Päätykor. Seivästö. Kuolemajärvi.

237. Aitan räystäspuu. Kirstinäkä.

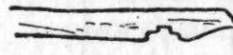
238. Soloppi.

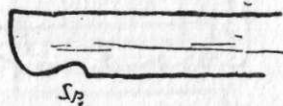
239. Tuulilauta. Tarkkala.

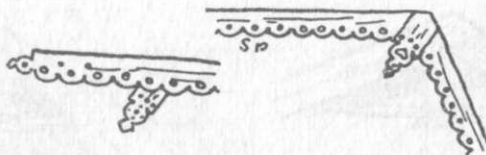
240. Tuulilaudanpää. Haapala.

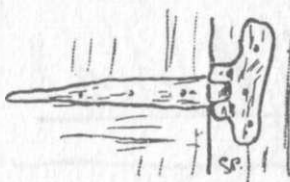
241. Tuulilauta. Karjalaistenkylä. Kuolemajärvi.

242. Tuulilautoja. Päätilä.

243. Tuulilauta. Karjalaistonkylä. Kuolemajärvi.

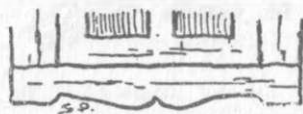
244. Sarenta. Anterola.

245. Sarentakokka.

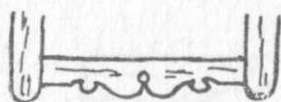
246. Ikkunan vuorilauta.

247. Ikkunan vuorilauta.

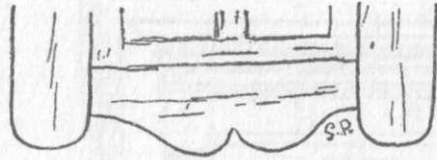
248. Ikkunan vuorilauta. Seivästö. Kuolemajärvi.

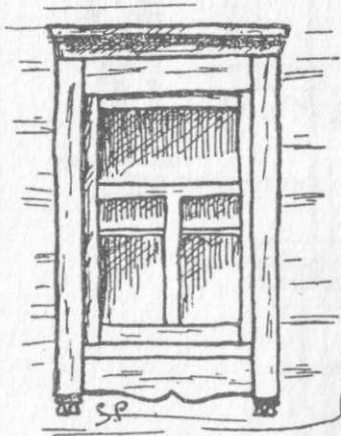
249. Ikkunan vuorilauta. Seivästö. Kuolemajärvi.

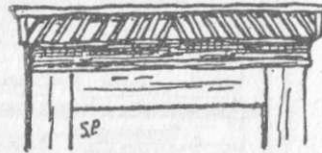
250. Ikkunan vuorilauta. Haapala.

251. Ikkunan vuorilauta. Lahdenperä.

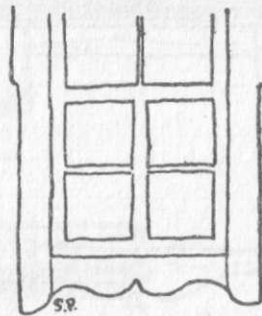
252. Ikkuna.

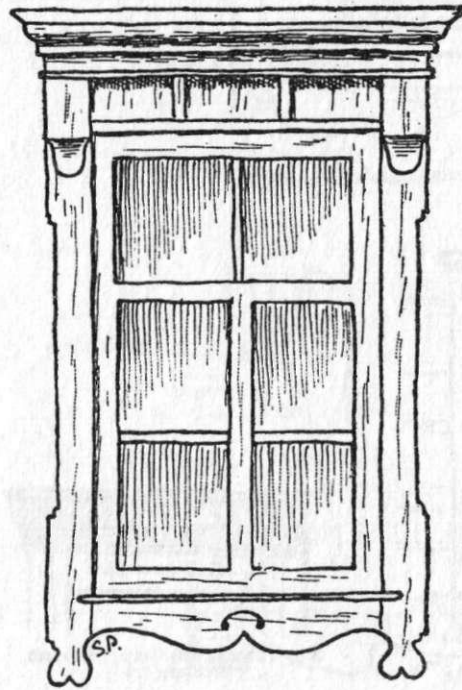
253. Ikkunan vuorilauta. Seivästö. Kuolemajärvi.

254. Ikkuna. Ino.

255. Ikkuna. Kirjavala.

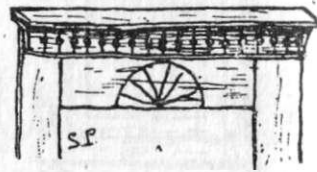
256. Ikkuna. Seivästö. Kuolemajärvi.

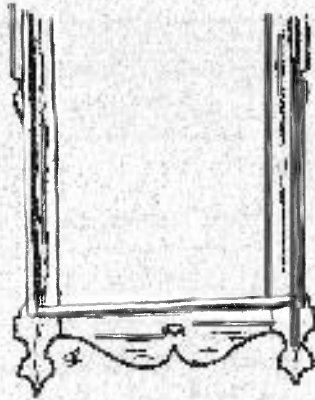
257. Ikkunan
vuorilauta.
Tarkkala.

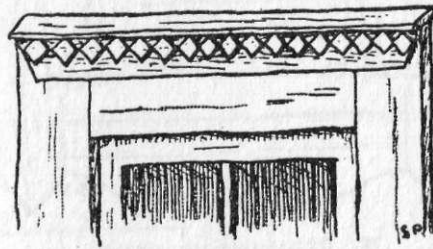
258. Ikkunan vuorilauta. Järnilä.

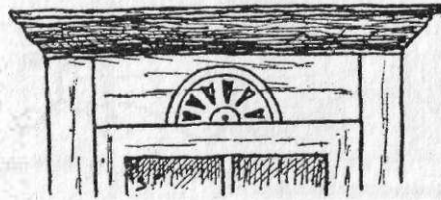
259. Ikkunan vuorilauta. Järnilä.

260. Ikkunan vuorilau'a. Karjalaistenkylä. Kuolemajärvi.

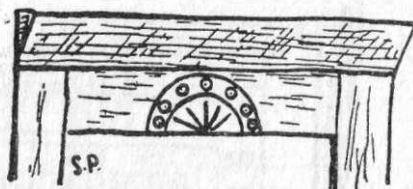
261. Ikkuna.

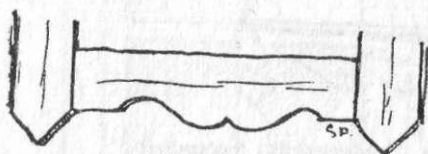
262. Ikkuna. Lempiäinen. Kirstinlä.

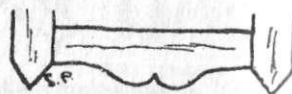
263. Ikkunan vuorilauta. Anterola.

264. Ikkunan vuorilauta. Leistilä.

265. Ikkunan vuorilauta. Ino.

266. Ikkunan vuorilauta. Haapala.

267. Ikkunan vuorilauta. Päätilä.

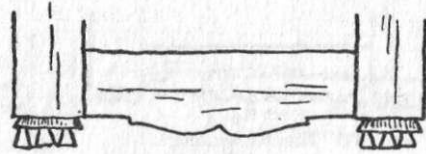
268. Ikkunan vuorilauta. Päätilä.

269. Ikkunan vuorilauta. Seivästö. Kuolemajärvi.

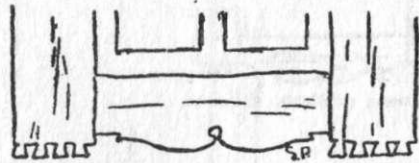
270. Ikkunan vuorilauta. Seivästö. Kuolemajärvi.

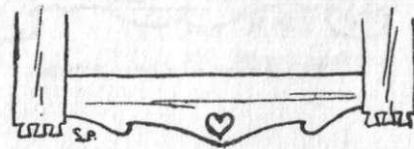
271. Ikkunan vuorilauta.

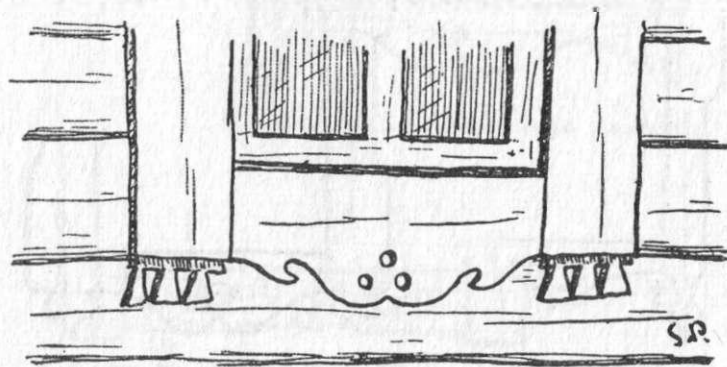
272. Ikkunan vuorilauta. Karjalaistenkylä. Kuolemajärvi.

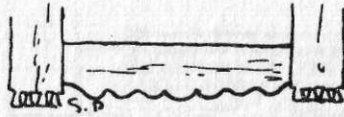
273. Ikkunan vuorilauta. Lahdenperä.

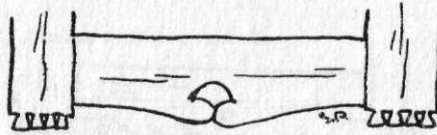
274. Ikkunan vuorilauta. Putrola.

275 Ikkunan vuorilauta. Päätilä.

276. Ikkunan vuorilauta.

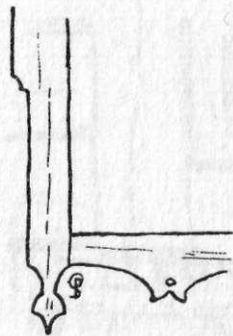
277. Ikkunan vuorilauta.

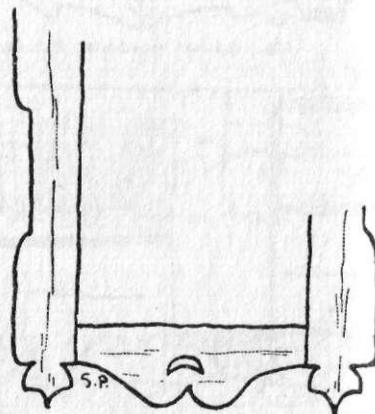
278. Ikkunan vuorilauta. Kirjavalu.

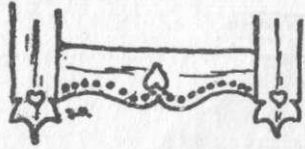
279. Ikkunan vuorilauta. Putrola.

280. Ikkunan vuorilauta.
Tarkkala.

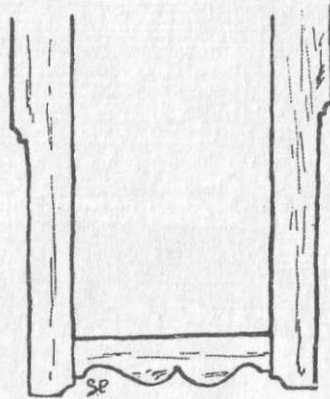
281. Ikkunan vuorilauta. Karjalaistenkylä.
Kuolemajärvi.

282. Ikkunan vuorilauta. Karjalaisten-
kylä. Kuolemajärvi.

283. Ikkunan vuorilauta. Seivästö.
Kuolemajärvi.

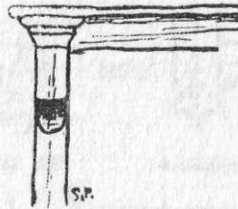
284. Ikkunan vuorilauta. Järnilä.

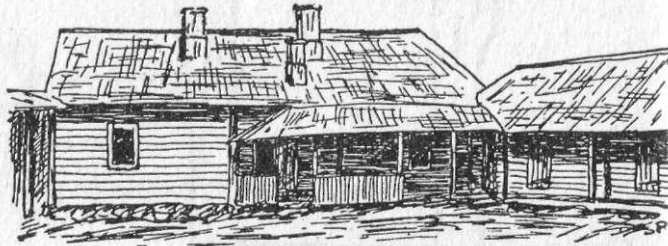
285. Ikkunan vuorilauta. Karjalaistonkylä. Kuolemajärvi.

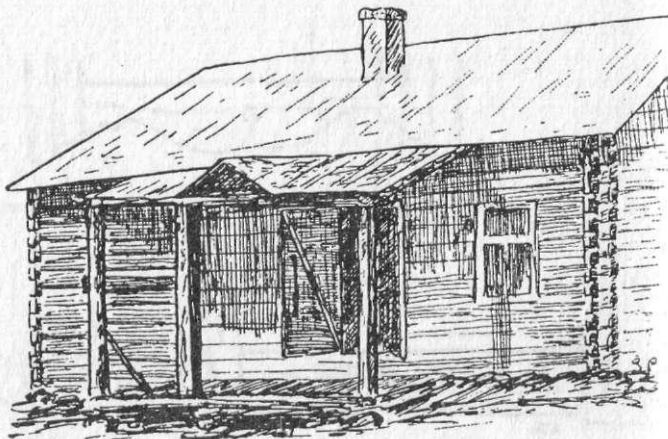
286. Ikkunan vuorilauta. Leistikä.

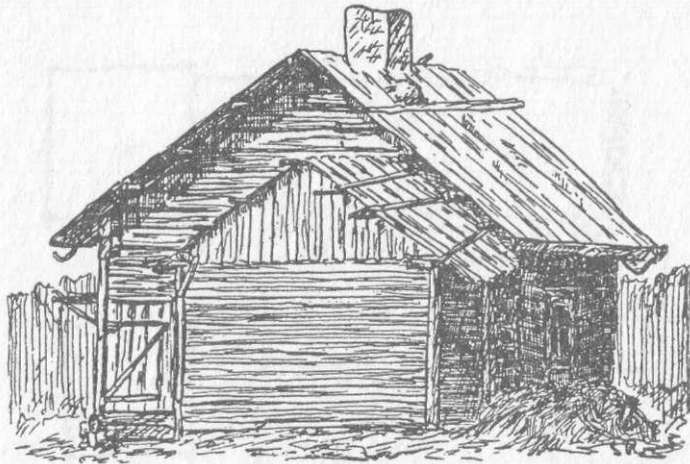
287. Ikkunan vuorilauta. Karjalaistenkylä. Kuolemajärvi.

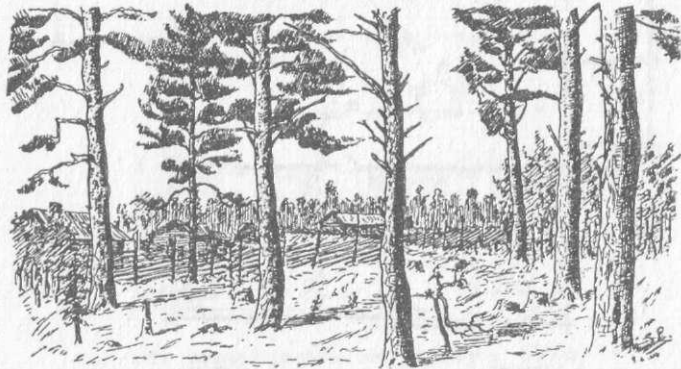
288. Kihlströmin talo. Putrola.

289. Salomon Pusan torppa. Haapala.

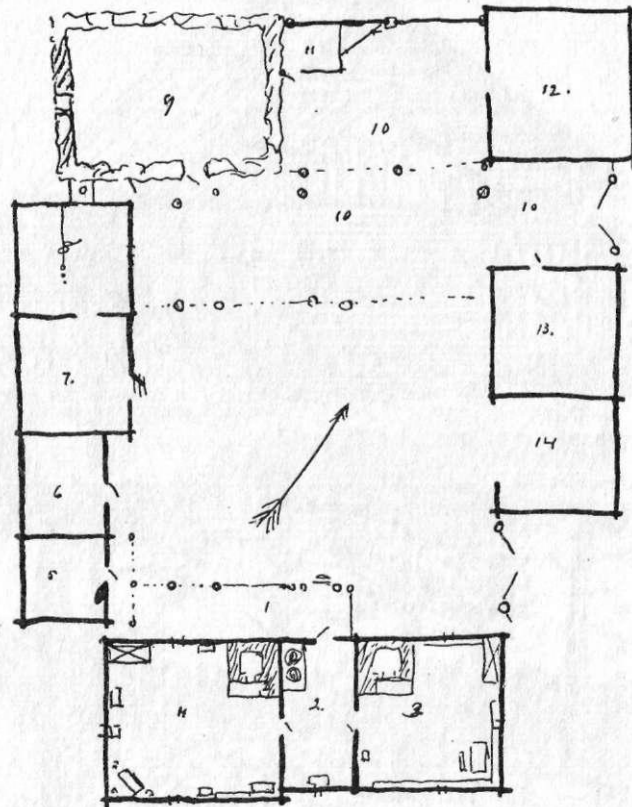
290. Mökki. Kaipiala.

291. „Pahansillan palo“. Osa Päätilän kylää.

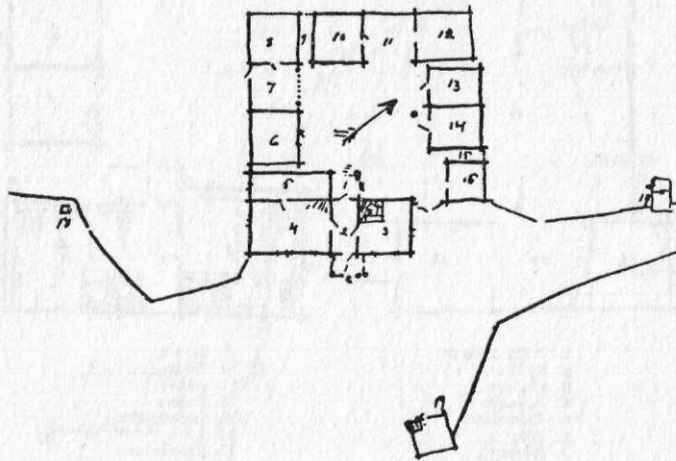

292. Antti Lempiäisen, „Lukija-Antti“ talo. Kirstinäällä.

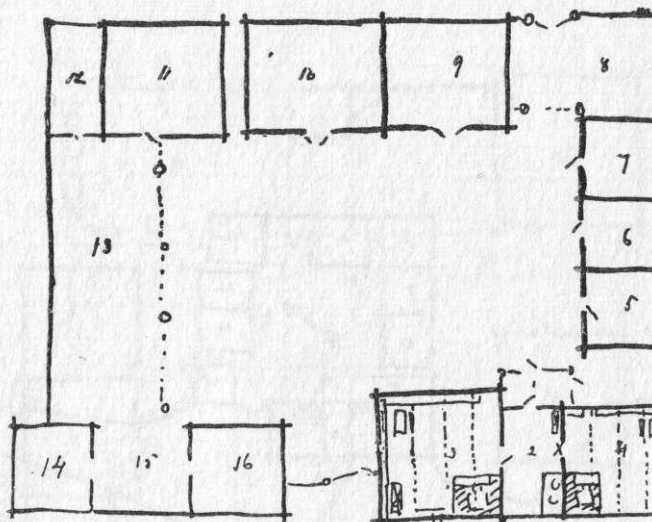
1. Rappuset.	8. Talli.
2. Kyökki.	9. Läävä.
3. Elotupa.	10. Katos.
4. Tupakanen.	11. Sikopahna.
5. Vaateaitta.	12, 13. Latoja.
6. Vilja „	14. Puukatos.
7. Sarain.	

233. Tuomas Kihlströmin talon pohjapiirros. Putrola.

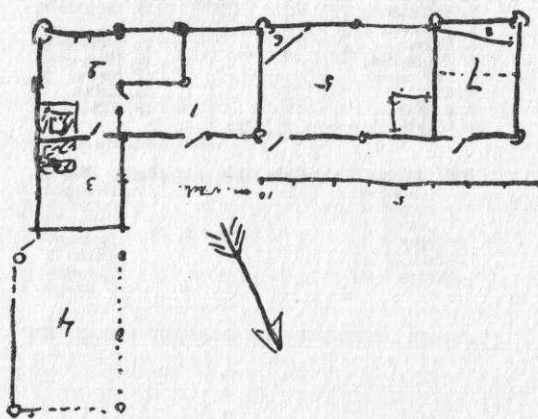
1. Rappuset.	11. Lääväkatos.
2. Porstua.	12. Heinälato.
3. Elotupa.	13. Lato.
4. Tupanen.	14. "
5. Kamari.	15. Puukatos.
6. Vaateaitta.	16. Vilja-aitta.
7. Tallikatos.	17. Sauna.
8. Talli.	18. Kaivo.
9. Katos.	19. Riihi.
10. Läävä.	

294. Juhana Kihlströmin talon pohjapiirros. Putrola.

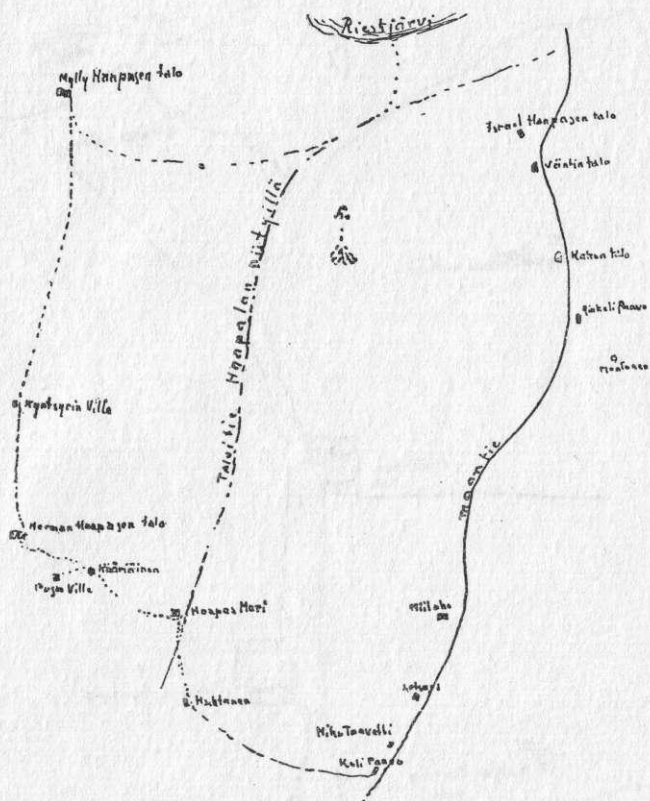
1. Pieni porstua.	9. Sarain.
2. Kyökki.	10. Kuuri.
3. Elotupa.	11. Läävä.
4. Tupanen.	12. Pähna.
5. Vaateaitta.	13. Lääväkatos.
6. Sola "	14. Lato.
7. Riista "	15. Tallikatos.
8. Puukatos.	16. Talli.

295. Israel Haapasen talon pohjapiirros. Haapala.

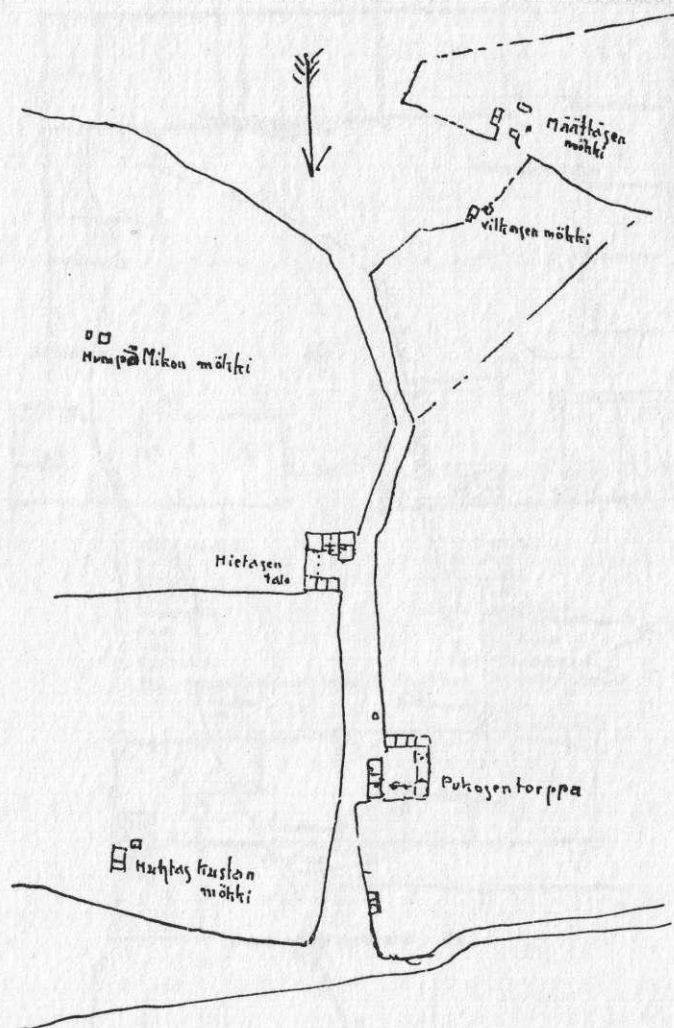

1. Porstua.	5. Katos.
2. Tupa.	6. Hevosen seimi.
3. Sauna.	7. Läävä.
4. Puukatos.	8. Sikopähna.

296. Perri-Antin mökin pohjapiirros.

297. Haapalan kylän asema.

298. „Pahansillan palo“. Osa Päätilän kylää.

„Kansatieteellisiä kertomuksia“

on Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kustannuksella kirjakauppaan ilmestynyt:

- I. Kertomus asuinrakennuksista Sumiaisissa. Toimittanut F. H. B. Lagus. Hinta: —: 50.
- II. Metsästystietoja Kajaanin kihlakunnasta ja etenkin Sotkamon pitäjistä. Kokoellut W. M. Tervo. Hinta: —: 75.
- III. Piirteitä kalastuksen harjoittamisesta ja kalastusneuvojen valmistamisesta, Wirolahden pitäjässä ja sen ympäristöllä. Koonnut Abel Klami. Hinta: 1: 25.
- IV. Kansatieteellinen kuvaus ulkohuonerakennuksista Lopella. Tehnyt J. E. Ax (Ailio). Hinta: 2: —.
- V. Lopen asunnot eri kehitysasteissaan. Kuvaili Julius Ailio. Hinta: 3: —.
- VI. Kansatieteellinen kuvaus asuinrakennuksista Uudellakirkolla Viipurin läänissä. Kokoillut Samuli Paulaharju. Hinta: 3: —.

Kaikki kuvilla varustetut.